

AZ 1646-KI TOKAJI
TANÁCSKOZMÁNY.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTOL.

OLVASTA A II. OSZTÁLY ÜLÉSÉN 1885. DECEZ. 7.)

BUDAPEST, 1886.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

A tokaji tanácskozmány 1646-ban.

A linczi békeokmányok aláírása és kicserélése után következett volna a békepontok végrehajtásának eszközlése. De ez a mozgalmas időben sok nehézséggel járt.

A németországi harminczéves vallási háború még mindig tartott. Az ellenfelek azonban már tudták, hogy nem tarthat soká. Anyagilag teljesen ki voltak merülve; de a szellem, a mely fegyvert adott kezeikbe, még élénken foglalkoztatta a lelkeket. Minden ütközet megnyerésének öröme vagy elvesztésének gyásza visszhangra talált a különböző hitfelekezeteknél. A császár diadalainak tapsolt a katolikus világ; a svédek győzelmeit a protestánsok ünnepelték.

Ez volt az egyik főok, a miért a tokaji tárgyalások oly hosszúra nyultak. Mindenik fél azt várta és remélte, hogy a németországi harczmezőn bekövetkező nagyobb esemény új fordulatot adhat a dolognak, és a végrehajtásnál nyerhet még valamit.

A másik ok szorosán összefüggött ezzel. A klérus, és egyáltalában a theologusok túlságos részt vettek a politikában, és ennek következtében erős nyomást gyakoroltak a vallásos fejedelmek lelkére. A földi hatalom varázsa oly erősen hatott reájok, hogy az isten országáról megfeledkeztek, s a keresztyénség szellemétől eltérőleg, nem a szeretetet, hanem a gyűlöletet hirdették és terjesztették — a keresztyénség szent nevében.

A harmadik ok a háborús időben állást és vagyont szerzett urak magánérdekeinek előtérbe tolása. Ezek mindent elkövettek, hogy a reájok kedvezőtlen békepontok végrehajtását, új meg új ürügyek felhordásával, megakadályozzák.

És végre egyik fő ok volt a hosszas alkudozásokban kifejlett prókatori szellem. A két fél küldöttei bizonyos előszere-ttel és becsvágygyal keresték fel az egymás ellen felhozható argumentumokat. Ha általános elvek felett folyt a vita, akkor specialis esetek felhordásával éltek; ha egyes események és tények megigazításáról volt a szó, akkor általános elvek magaslatára emelkedtek. És mikor ekképen az idő haszontalanul elpazaroltatott, ezért mindenik fél következetesen ellenfelét tette felelőssé. A fejedelmekhez tett jelentésekben semmit sem tudtak ékesebben és alaposabban kimutatni, mint azt, hogy az ellenfél nem őszintén akarja a békét.

Ez okok magyarázzák meg azt a rejtélyt, hogy a több, mint egy évig tárgyalt linczi béke pontjainak végrehajtása körül oly hosszas új viták fejlődhettek ki.

I.

Ferdinánd kiküldi biztosait és utasítást ad nekik. — Ezek összejönnek Nagy-Szombatban; január 28-án átveszik a város hódolatát. — Február elején a fejedelmet követeknek elküldésére szólítják. — Fogadják a bányavárosok hódolatát. — Eperjes válasza.

A linczi békepontoknak egyik leglényegesebb részét az képezte, mely Ferdinándot az országgyűlésnek három hónap alatt való összehívására kötelezi. E három hónap alatt kellett volna a végrehajtásnak nemcsak módozatait megállapítani, hanem magát a végrehajtást is eszközölni.

Ferdinándban megvolt a jóakarát. Már csak a németországi háború is erélyesen ösztönözhetette arra, hogy Magyarországon minél előbb rendbe hozhassa ügyeit, és hogy azután összes erejét nyugodtan a német földön dúló ellenségei ellen fordíthassa. A linczi békeokmányok kicserélése után csakhamar kinevezte biztosait a végrehajtás feletti tárgyalások folytatására és befejezésére. Hosszúthóty László váradi püspök, Szunyogh Gáspár kir. tanácsos, Törös János kamarai tanácsos, Kerekes András kir. személynöki ítélőmester, és Aszalay Ist-

ván voltak azon férfiak, a kikre e nagy előrelátást és tapintatot igénylő ügy elintézését bízta.

Még 1645. decz. 27-kén adta ki számukra a kellő instructiót. Meghagyta nekik, hogy kéznél tartsák az erdélyi fejedelemmel megkötött béke pontjait, és az 1622-ki nikolsburgi pontokat s azok szerint járjanak el; hogy 1646. január 25-kén Nagy-Szombatban megjelenvén, kiküldetésökről értesítsék az erdélyi fejedelmet, felhíva őt arra, hogy követeit Kassára küldje s az ott leendő tárgyalásokra az időt tűzze ki. A végrehajtást egyébiránt kezdjék meg azonnal Nagy-Szombatban, és folytassák a sz. kir. és bányavárosokban. Fogadják el a hódolati esküt ő felsége részére, és adják át a visszaadandókat. Szendrő, Fülel és Putnok végvárai lakosait biztosítsák ő felsége kegyelméről. A várbeli ágyúkat vegyék át; a zavar-gás idején elfoglalt templomokat pedig mindenütt adják vissza.

Ha a fejedelem Kassán lenne, ő felsége nevében üdvözöljék illő módon, s biztosítsák, hogy ő felsége a békét őszintén fogja fentartani. A hét vármegye adassék át; s a Karok és Rendek biztosíttassanak, hogy ő felsége mindenkit megtart régi szabadságaiban, kiváltságaiban, jogaiban, javaiban és szokásaiban, csak a fejedelem is teljesítse kötelességét. Meghagyta nekik, biztosítsák a hét vármegye Rendeit és Kassa városát, hogy kész amnestiát adni és országgyűlést összehívni, melyen az összes Rendek megjelenvén, sérelmeiket előadhatják. Indokolja, hogy miért adta át Rákóczynek a hét vármegyét és Kassa városát; továbbá miért engedte át Szathmárt és Szabolcsot a fejedelem fiainak. Véget akart vetni a pusztításoknak és úgy az uralkodó családnak, mint a nemzetnek békét akart biztosítani. Elvárja a felvidéki Rendektől, hogy szintén arra fognak törekedni; és hogy a főtisztviselők, főispánok, kapitányok és hajdúk le fogják tenni a nikolsburgi békében meghatározott hűségi esküt.

Azt is meghagyta a király biztosainak, hogy a szepesi kamara levéltárát átvizsgálják és hű ember őrizetére bízzák, ki a netán szükséges iratokat pontosan kiszolgáltassa. Kívánják a foglyok szabadon bocsáttatását, különösen Megyeri Ferencz és Kovács János kiszabadíttatását. Minthogy pedig nemcsak a világiak, hanem az egyháziak jogai is sértetlenül fen-

tartandók, tehát kívánni kell az egri káptalan kassai házának visszaadását; úgy szintén egyéb oly javak és jövedelmek visszaállítását, melyek idegen kézbe jutottak. Barkóczy László, Sennyei Sándor, Dévényi István és Homonnai János örököseinek birtokai átadandók; a jezsuitáknak úgynevezett »Hét-szöllő és Barátság-szöllő«-jeért járó összeg felveendő; s általában ez egyházi rendnek minden régi collegiumai és lakásai visszaköveteltessenek. Ha a fejedelem a jezsuita atyákat se Kassára, se Szathmárra bocsítani nem akarná, azon esetben más alkalmas helyek jelöltessenek meg számukra, Tiszán innen és azon túl. Csáky Lászlónak és Istvánnak a Prépostváry-féle örökséghez való igénye megvizsgálendő; úgyszintén a Sennyey Sándor árváinak és a bécsi kereskedőknek ügye is.

Gondoskodni kell, hogy a fejedelem kívánságához képest Murány és Balog várai és tartozékai — melyeket Wesselényi elfoglalt — illető birtokosaiknak visszaadassanak; mely gondoskodás azonban meghírsíttatott az esztergomi érsek beavatkozása által. Ha a fejedelem követelné azt az ötvenezer forintot, melyet Bethlen hajdan a nikolsburgi béke értelmében a végvárok megerősítése céljából kapott, arra nézve az legyen a válasz, hogy erről a béketárgyalások idején nem tétetett említés. A hét vármegyében szedendő harminczad adó kiigazítandó. A szoboszlói birtok, mely valaha a fejedelemnőt illette, megvizsgálendő és az igazsághoz képest a fejedelemnőnek visszaszolgáltatandó. Ha pedig komoly nehézségek merülnének fel, erről ő felsége értesítendő. A szathmármegyei Ujváros felett Lónyay Zsigmond és a Sennyey család között fennálló régi pör eligazítandó.

Mind ezeknek elvégzése után a biztosok Eperjesre menjenek és ott a felvidéki városok, jelesül Bártfa, Szeben és Lőcse tanácsaitól vegyék át a hűségi esküt, és minden felmerülő eseményről ő felségének jelentést tegyenek. ¹⁾

¹⁾ Datum in arce nostra Lincensí die vigesima septima mensis Decembris A. D. 1645. — Egykorú másolata az országos levéltárban. Ezen kívül időközben is kaptak magán utasításokat egyes egyének birtokait és a jezsuiták ügyét illetőleg. Ez utóbbiakra nézve például febr. 14-kén ezeket írja: »Benigne porro cuperemus, ut duos ex Religiosis Patribus Societatis Jesu, et intimatione praefati archiepiscopi ad hoc

A biztosok ez utasításhoz képest 1646 elején csakhamar útra kerekedtek, hogy január 25-kén Nagy-Szombatban lehessenek. De nem egyszerre jöttek oda.

Törös János, Kerekes András és Aszalay István január 27-kén délutáni két órakor érkeztek meg. Ott kapták kézbe Lippay György esztergomi érsek levelét, melyben ez közli velök ő felségének abbéli akaratját, hogy onnét Szent-Keresztre menjenek, hol Hosszuthóty László nagyváradi püspök és Szunyogh Gáspár is hozzájuk fognak csatlakozni. Előbb azonban vegyék át Nagy-Szombat városának hódolatát.

Ez meg is történt jan. 28-kán. A város tanácsa teljes számban megjelent a gyűlésteremben, hogy a királyi biztosoktól meghallja a király akaratát. Küldöttségileg jelentették együttlétüket; mire a királyi biztosok ünnepélyesen vonultak a városházához, melynek kapujánál néhány senator által fogadtattak, és a diszterembe fölvezetettek. Az egybegyült tanács szónoklattal üdvözölte őket. A biztosok elmondák küldetésöknek célját: hogy ő felségének legfőbb gondját az ország békéjének helyreállítása képezi, hogy azért küldötte ki őket, mint biztosokat, hogy a liuczi békében megállapított pontokat végrehajtsák és azokat, kik az erdélyi fejedelemnek esküvel kötelezték, ezen eskütől fölmentsék és ő felsége hűségére visszavezessék. Minthogy pedig egyideig ez a város is a fejedelem hatalma alatt állott, ő felsége azt kívánja, hogy mások példájául most azonnal tegyék le a hűségi esküt.

Erre fölemelkedett a város bírája és a tanács s az egész város nevében hálát mondott ő felségének atyai gondoskodásáért és a kénytelenségből való elpártolás után irántok tanúsított elnézéséért; kéri ő felségének további jóakarátát és kegyelmét. A város kész a kívánt hűségi esküt letenni, azon kikötéssel, hogy ennek ne legyen azon értelme, mintha e város az előtt is nem viseltetett volna kellő hűséggel az ausztriai ház iránt, és mintha önként pártolt volna el Rákóczyhoz. Istent

destinatos, velut Patres spirituales vestros Cassoviam introducere et simul habere velletis, donec idem juxta vigore Pacificationis ac instructioni Vestrae ibidem in sua . . . residentia et loco relinquere, reponeanturque . . . Ferdinánd levele biztosaihoz. Lincz, febr. 14. 1646. Másolata orsz. lev.

hívja fel tanúul, hogy e város nem birt ellenállani a fejedelem fegyvereinek, és hogy csak a város elpusztításának kikertülése végett volt kénytelen csatlakozni s magáról reversalist adni a fejedelemnek. A király követeit csak arra kérte a bíró, hogy előlegesen közöljék vele a leteendő eskü szövegét. Ennek megtörténte után az egész tanács letette az esküt, s utána a város többi polgárai is.

Ez ünnepély után a biztosok búcsút vettek Nagyszombattól s még az nap Galgóczra és Szent-Keresztre jutottak, hol Szunyogh Gáspár várakozott reájok. A váradi püspök a távolság miatt nem érkezhett meg, de társai minden órában várták. Addig is, míg megérkezik, az esztergomi érsek útján nyert utasítás értelmében előleges tanácskozást tartottak egymás között február elsején. Idő nyeres tekintetében irtak a fejedelemnek. Tudtára adták neki, hogy ő felsőge a végett küldötte ki őket, hogy a békekötés pontjainak végrehajtásában közreműködjenek. Jelentik azt is, hogy működéseket már megkezdették. Felkérlik, hogy az ügy gyorsítása szempontjából, bocsássa szabadon az eddig fogva tartott foglyokat; és a hét vármegye átadására helyet és határidőt tüzzön ki, hogy ott ők is megjelenhessenek. Felkérlik arra is, hogy az erdélyi rendek biztosító iratát még a vármegyék tényleges átvétele előtt eszközölje ki.

Február 5-én távoztak el Szent-Keresztről, és útközben összejövén a nagyváradi püspökkel, Körmöczbányára jutottak, hol a város népe mintegy fél mérföldnyire elibök ment, zászlókkal és trombiták hangjai közt kísérte be. Másnap a többi szabad kir. és bánya városokat, jelesen Solmecczet, Ujbányát, Bakabányát, Libetbányát, Bélabányát és Besztercebányát idézték magok elé, és a nagyszombati beszédekhez hasonló beszédekkel szólították fel a hűségi eskü letételére. Ez február 8., 9., 10. és 12-kén megtörtént; természetesen azon szokásos mentegetőzések kíséretében, hogy a városok csak kényszerűségből csatlakoztak Rákóczyhoz.

Február 14-kén Korpona, a következő napokon Késmárk, Lőcse, Szeben és Bártfa előjárói tették le a hűségi esküt.

Február 28-kán, midőn Eperjes felé közeledtek, disz lovas csapattal nagyszámu nemesség és polgárság élén elibök

ment Soós János Sáros megye alispánja, majd a város polgársága, s a város falain kívül üdvözölvén őket, nagy ünnepélyességgel, ágyüdörgés s a nép örömríadalma között vonultak be a városba, hol aztán márcz. 1-én átvették a város tanácsának és népének hűségesküjét. A harminczadbeli hivatalnokok is követték a városok példáját.

A fejedelem ez időben irt a császári követeknek, válaszul adván azoknak febr. 4-kén írott levelére, hogy ő a maga részéről Tokajt óhajtja a tárgyalás helyéül kitűzni, hová e hó 7-kére kiküldi saját követeit, kik közölni fogják kívánságait.

A császári követek a fejedelem e készségét szép levélben megköszönték; de a helyre nézve kifogást tettek, a mennyiben az ő utasításai szerint Kassán kellene a tanácskozásokat megkezdeniök. Ez minden tekintetben alkalmasabb hely, mint Tokaj, a mennyiben ott van a szepesi kamara levéltára is, melyet rendbehozni és valamely hű ember kezére bízni szükséges, és a melynek irományai mind a két résznek használatára szolgálhatnak. Megkérték tehát a fejedelmet, hogy követeit mihamarébb Kassára küldje, s általok küldje meg egyszersmind a felvidéki vármegyéknek, főuraknak, nemeseknek és városoknak a békekötésben említett reversalisát is. Hogy könnyítsék a dolgok menetét, másolatban megküldötték neki a Bethlen korabeli reversalis pontjait, hogy a szerint állíttassa ki az erdélyi rendek reversalisát.

Ugyanekkor értesítették a királyt a fejedelem kívánságáról s kértek tőle határozatot Tokajra vonatkozólag. A válasz megérkeztéig némely végyárak ügyét és az eperjesi katolikusok ügyét tárgyalták.

Ugyanis Eperjesen többségben voltak az evangélikusok. Minthogy pedig a linzi béke pontjaiban kimondatott, hogy a szabad vallásgyakorlat, úgy a szabad kir. városokban, mint a véghelyeken biztosíttatik, kívánták, hogy az eperjesi királyi tisztviselők számára hivatalos helyiség, a katolikus istentiszteletre hasonlóképen alkalmas hely, a lelkész számára pedig alkalmas paplak jelöltessék ki. A városi tanács ennek következtében három tagból álló küldöttséget menesztett a biztosokhoz, azon kéréssel, hogy legalább négy-öt napi időhalasztást adjanak, míg a teljes számban összehívandó

városi gyűlés meghallgattatik. A biztosok ezt megadták; ámbár gyanították, hogy a tanács tulajdonképen csak időt akar nyerni, hogy erre nézve a többi szabad kir. városok tanácsát kikérje.

Öt nap elmultával azt a határozatot adták a biztosoknak, hogy a királyi tisztviselők hivatali helyiségéről gondoskodni hajlandók; ellenben a katolikus vallás gyakorlására és a pap lakására alkalmas helyiséget nem adhatnak, mert az eddig nem volt szokásban. Ennélfogva a város e részben saját szabadságának rovására semmiképen nem engedhet, ha csak az ország másképp nem határoz.

Márczius 10-kén érkezett a fejedelemnek Erdélyben márcz. 1-jén, Uj-Egyházán kelt levele, mely szerint ragaszkodik azon kívánságához, hogy a tárgyalások helyéül Tokaj tűzessék ki. Mire azonban a király biztosai megint csak azt felelték, hogy utasításuktól nem térhetnek el; s ennélfogva ismétlen kérjük, hogy követeit Kassára küldeni kegyeskedjék. Ugyanezt irták válaszul a fejedelem követeinek is, a kik időközben jelentették jövetelüket.

A fejedelem márczius 14-én Gyulafehérvárról írott levelében még egyszer megsűrgette a császári követeket, hogy e hó 21-kére Tokajban megjelenjen sziveskedjenek. Ő a maga részéről a mondott napra oda küldi biztosait.

II.

A király biztosai engednek; — megindulnak Tokajba. — Utközben ünnepélyesen fogadtatnak. — Márczius végén összejönnék a fejedelem biztosaival. — Ezeknek általános utasítása. — A tárgyalások megkezdetnek; királyi propositiók — és pót-kívánságok.

Végre, a király biztosai, nehogy az idő haszontalanul teljék, elhatározták, hogy engednek a fejedelem kívánságának. Márczius 21-kén levelet irtak uroknak, melyben elpanaszolják, hogy a fejedelem, daczára annak, hogy követeinek elküldését márcz. 7-kére ígérte, még most sem teljesítette ígétét. Mint-hogy az országgyűlés május 1-jére összehivatott, félnek, hogy

az idő rövidsége miatt nem végezhetik el teendőiket. Kérdik a királytól, mitevők legyenek azon esetben, ha a fejedelemnek átengedett hét vármegye átadása után olyan ügyek maradnának, melyeket az országgyűlésig elvégezni nem lehet? Térjenek-e vissza ő felségéhez, avagy maradjanak tovább is Eperjesen és tárgyaljanak? ¹⁾

A király válaszat nem ismerjük; de tény, hogy a biztosok márczius vége felé megindultak Tokaj felé.

Márczius 25-kén Eperjesről értesítették Ferdinándot, hogy a fejedelem óhajához képest útban vannak Tokaj felé; azt is ujságolták, hogy e vidéken az erdélyi fejedelem bir szerint katonaságot gyűjt. ²⁾ Ez ugyan csak pusztá hírek után való tudósítás volt; de látszik belőle a bizalmatlanság, melylyel Rákóczy iránt viseltettek. Természetes, hogy a fejedelem se nagyon bizott a király őszinteségében. De erre határozott tények szolgáltatnak okot. Ugyanis Ferdinánd, a linzi egyezség daczára, még mindig halogatta a maga részéről tett ígéretek végrehajtását. Ilyenek voltak a réz megadása, az országgyűlésnek a kikötött három hónapon túl való halogatása; a zavar-gás idején elfoglalt templomok visszaadása; Illésházy Gábor és Balassa Simon urak jószágainak visszaadása; a hét vármegyében főispánságoknak önkéntes osztogatása, a mi úgy a régi fejedelmek jogával, mint az újabb példákkal is ellenkezik. »Mindezekből — úgymond Töröshöz írott levelében — mit várhatunk, nem tudjuk. Mi bizonyosságunk Isten, igaz sinceritással végeztünk ő Felségével Kegyelmed által. Az Isten mindeneket lát, ért; ő felsége előtt titkon semmi nem lehet. Legyen azért kegyelmednek mindeneknek idejében való effectuálására oly gondja, (hogy) se maga becsületes hire neve, se — a mi még nagyobb — az ő Felsége méltósága is e dolognak effectuálására való kötelessége idegen itéletet senki szívében ne szerezzen s e világi emberek előtt is exemplumban ne kelljen. ³⁾

Márczius végén szerencsésen Tokajba érkeztek a király követei. Utközben diszlovasság élén zászlókkal ment elibök

¹⁾ Orsz. levélt.

²⁾ Acta Publica Transylv. 1646. marc. 25.

³⁾ Rákóczy levele márcz. 27-ről. Acta publ. Trans. orsz. lev.

Kassáról ¹⁾ Szemere Pál egész Pozsonyig, hol nagy mulatságot rendeztetett számukra. Másnap, vagyis márczius 17-kén Gönczön, 18-kán Tályán háltak. 29-én az erdélyi fejedelem követei, kik már előbb érkeztek Tokajba, egész Tarczalig mentek elibök és ott a fejedelem nevében üdvözölvén, ünnepélyesen kísérték be őket Tokajba, hol hasonlóképen nagy lakomát rendeztek tiszteletükre, és pedig a fejedelem házánál. Természetesen már ekkor nem láttak semmi gyanús készülődést a fejedelem részéről.

Márczius utolsó napján ültek össze a fejedelem küldötteivel; jelesül: Chernell Györggyel, Haller Istvánnal, Klobusiczky Andrásossal és Kőrösi Istvánnal. Ezekon kívül még Nyáry Bernátnak, Barna Györgynek és Szemere Pálnak is meg kellett volna jelenniök; de ezek még ekkor nem jöhettek el.

A fejedelem, a kinek Patakra való megjelenését szintén várták, Segesvárról február 27-én keltezve küldötte meg utasításait a biztosok számára. De ezek csak általános, előleges utasítások voltak, és csak azért készültek, hogy a császári biztosok február 4-ki sürgetésének elég tétessék. Meg volt bennök hagyva, hogy a biztosok »egybegyűlvén s igen jó correspondentiát, egységes értelmet viselvén egymással,« igyekezzenek

¹⁾ Nevezetesen, hogy mikor Kassán keresztül akartak utazni, Kún György kassai vicegeneralis nem merte őket átbecsátani s éjszakára ott megállapodni. Erről a császár követei így írnak: »Volentes igitur per Cassoviam Die praefixa iter nostrum continuare, requisiveramus tempestive litteris tam magistratum cassoviensem, quam etiam Vice Generalem Principis ejus loci Georgium Kun, quatenus nobis ibidem pro condescensione vel unius noctis, hospitia accomodassent. Ad quas rescripserunt nobis . . . quod ipsi absque singulari commissione et ordinatione Principis id facere minime auderent, aut possent, praesertim cum scirent locum pro tractatu praesenti Tokayini esse ordinatum, ubi jam etiam Principis Commissarij adventum nostrum expectarent; adeoque etiam iter nostrum per possessionem Rozgon djetam et Oppido Göncz, Tályá optime institui posse svadebant, quas eorum litteras etiam in specie humillime transmiseramus Mti Vestrae Sacratissimae. — *Relatio Commissionis super effectuione Pacificationis, cum Ilmo Principe Transylvaniae Georgio Rákoczy initae, in Partibus Regni Hungariae Superioribus institutorum, medio introscriptorum Commissionariorum Anno Domini 1646.* Eredetie az orsz. levéltárban.

ő felsége küldötteit akképen fogadni, hogy se a császár, se a fejedelem méltósága »meg ne sértődjék.« Tárgyalásra kerülvén a dolog, kívánják mindenek előtt a hét vármegyének átadását. Ha ez megtörtént, és ha a császáriaknak valami kívánságuk lesz, azt azonnal adják a fejedelem tudtára. »Mi tőlünk — ugymond — négy dolgot kívántak: 1. a rabok elbocsátását; 2. a főispánoknak, kapitányoknak és városi bírának megesketését; 3. a hét vármegye követeinek a végből való megjelenését, hogy a császárral való béke megkötését mindnyájan meghallják; 4. az ország olynemű biztosítását, a minő Bethlen idejében volt.« Ezt meg lehet ígérni; de ha ezen kívül más kívánságaik is lennének, azokat írásba foglalva küldjék ő hozzá, t. i. a fejedelemhez.

Hogy mik legyenek viszont Rákóczy kívánságai, azt a biztosok Szemere Pál utján fogják megtudni. Másrésztől utasításul fog szolgálni nekik a Nyáry Bernátnak adott instructió, és a császár edictuma, melynek hű másolatát minél hamarabb megküldeni igéri. Részletesebb utasítást, meghatalmazást Fehérvárról fog küldeni. Ott vannak az eredeti diplomák és egyéb hivatalos okmányok. ¹⁾

A mindkét részről összegyűlekezett biztosok, ápril 1-jén, a szokásos ünnepélyességek s a szent léleknek segítségül hívása után az eljárási módot határozták meg. Felolvasták a fejedelem követeinek megbízó levelét, azután a királyi követek fölmelegették, mennyire sajnálják, hogy a fejedelem sürgető leveleik daczára is ily későn, nem Kassára, hanem ide Tokajba küldötte követeit. Erre a fejedelem követei megjegyezték, hogy ez nem a béke iránti idegeaségből, hanem egyrészt a követek távoli lakása, másrészt pedig a Linczbén járt küldöttek késedelmes visszatérése miatt történt. Ez utóbbiak meghallgatása nélkül nem akart a munkához fogni.

A rendes tárgyalások a propositiók és kívánatok előterjesztésével kezdődtek. Mind a két fél írásban terjesztette elő urának kívánságát, hogy annál inkább összehasonlíthatók legyenek az utasítások és diplomák tartalmával. ²⁾

¹⁾ Rákóczy Instructiója febr. 27-ről. Szilágyinál 423. l.

²⁾ A királyi követek jelentése Tokajból ápril 3-káról. Acta Publ. Transylv. orsz. lev.

A király kívánásai és propositiói ezek valának

1. hogy a fejedelem szabadoknak nyilvánítsa ő felségének minden alattvalóit és városait, s azoknak térítvényeit adja vissza;

2. hogy ő felsége egyházi és világi híveinek összes javait és birtokjogait, melyek a mozgalmus időben bármi ezim alatt tőlük elvették, visszaadja. A jezsuitáknak visszaadja a mislei prépostságot minden tartozékaival együtt; továbbá a homonnai collegiumot, Kemeneze, Petiche, Modra és Valova birtokokkal, a kassai és szathmári residentiákat, az úgynevezett tokaji Barátságollóval együtt; továbbá a széplaki és apáthi apátságot és egyéb egyházi birtokokat. A világi birtokokból Füzer, Vásárhely és Kuppony, Rozgony, Vajkócz és Györke, Kosztelán és Lipócz, Komorócz és Tálva hasonlóképen adassanak át törvényes birtokosaiknak;

3. hogy a birtokokkal együtt az irásbeli okmányok is kiadassanak az illető családoknak;

4. hogy a felvidék borszüret-collectái a váradí püspöknek és másoknak megadassanak;

5. hogy a foglyok a fejedelem részéről is szabadon bocsátassanak;

6. hogy a Liptónjvárból, Gyarmatból, Patnokból, Regéczből, Palocsaiból, Bódogkő- és Korlatkőből elvitt hadiszerek visszaadassanak;

7. hogy a harminczad a régi szokás szerint szedessék be, s újítások ne történjenek;

8. minthogy a békekötés értelmében mindenkinek visszaadandó az, ami az ővé, méltányos, hogy az egyháziak jogai is épségben fentartassanak; hogy tehát az egri püspök és káptalan tisztántúli tizedeit ismét élvezhessen; hogy ugyanezen káptalannak bizonyos kassai háza visszaadassanak, mire nézve, ha a városnak kifogása lenne, a törvényes utat lehetne követni;

9. hogy a zavaros idők alatt a katolikusoktól elvett templomok visszaadassanak, ilyenek: Abaujvármegyében Somogy és Zemplénben Varannó;

10. hogy Eszterházy László adósságainak egy része fizetessék ki Regécz fejjében, melyet a békepontok értelmében kénytelen a fejedelemnek átengedni;

11. hogy a Regéczen található ingóságok az említett családnak megadassanak;

12. hogy a fejedelem egyik vezére Szentiványi Mihály által elfogott Mraezkó István, s ennek halála után a váltságdíjat nem fizető más elfogottak szabadon bocsátassanak;

13. hogy az eddig Eszterházy László birtokán tartott katonák máshová vitessenek;

14. hogy a hivatalnokoktól az általok kezelt birtokokra nézve csak a békeokmányok kieszérlése előtti időről kívántassék számadás;

15. a bécsi kereskedők panaszkodnak, hogy váltóik, kötelezővények a legközelebbi zavargós időkben Kassán a fejedelem részére lefoglaltattak. Kérik, hogy azok most megsemmisíttessenek, s a károsultak kártalaníttassanak;

16. méltányosnak találják azt is, hogy más bécsi kereskedőknek a háború kitörése előtt 1644-ben Mészáros Márton kassai pénztárnoknál letett, utóbb nagyobb biztosság kedvéért Pap Imre magyar paphoz vitt tárgyaik és kincseik — melyeket végre Kovácsky János bíró vett magához — visszaadassanak;

17. kívánják, hogy Szegedi Ferencz hadibírónak kassai fogása idején szenvedett kármi megtéríttessenek;

18. hogy az elhalt Török Andrásnak Nádasdy Pál által adott sinai birtok, melyet a lefolyt háború idején a kassai kamara a fejedelem részére lefoglalt — Nádasdy Ferencznek adassék;

19. hogy a nevezett Török Andrásnak minden egyéb birtokai, úgymint a kassai háza, és bárhol található szőlői szintén Nádasdy Ferencznek adassanak át;

20. úgyszintén az ott levő lakosok is;

21. kívánják a császár követei, hogy Erdély és kapcsolt részeinek rendei oly reversalist adjanak a hét vármegyére és Kassára nézve, a minőt adtak Bethlen korában;

22. hogy a fejedelem a neki jutott hét vármegyének tisztviselőit és más illetékes rendeit minél előbb gyűlésre hívja össze.¹⁾

Ezek voltak röviden összefoglalva azon kívánalmak, melyekkel ápril elsején a király követei fölléptek, s melyekre nézve a fejedelmi követek válaszát kérték. Azonban ezek, nyert utasításukhoz képest, nem adtak azonnal választ. A propositiót ápril 4-kén átküldötték a fejedelemnek, s mind addig nem akartak tárgyalni, míg ettől választ és részletes utasítást nem nyernek.

A válasz azonban késett. Rákóczy nem jöhetett el óhaja szerinti időre Magyarországra. Ennek következtében a király követei arra használták fel az időt, hogy ápril 9-kén pótlólag összeirtak még több kívánásokat, melyeket pontokba foglaltan Szenkvicz Mátyas titkár által azon üzenettel küldöttek át a fejedelem követéhez, hogy szem előtt tartván a király tekintélyét, minél előbb adjanak választ. Sürgessék a fejedelem részletes utasítását, annyival is inkább, mert az a régibb és

¹⁾ *Puncta vigore diplomatum pacificationis ex parte Illmi ac cels. principis Transylvaniae antequam resignatio septem comitatuum fiat effectuanda, eiusdem dnis Commissariis per Suo. M. Saer. Caes. Regiae commissarios proposita. Szilágyi 424—432. 1.*

újabb kívánságaik csak azt tartalmazzák, a mi különben is benn van a diplomákban. E kívánságnak különös nyomatékot véltek kölcsönözni az által, ha kifejezik abbéli félelmöket, hogy ő felsége a haszontalan idővesztegetést megunja, s a már kitűzött országgyűlésre való tekintetből köveit vissza fogja hívni.

Válaszúl azt nyerték: ne kételkedjenek a fejedelemnek a diplomák végrehajtása iránti készségében. Legyenek meggyőződve, hogy a mit ígért, azt meg is fogja szentül tartani. Csak egy-két napi türelmet kérnek, míg a fejedelmi válasz megérkezik.

Világos, hogy az új kívánságok benyújtása által magok a kir. biztosok okot adtak a válasz késleltetésére; mert azon új 29 pontba foglalt pót-propositio igen sok ellenvetésre adott alkalmat.

Nézzük csak, mit kívántak még a fentebb felsoroltakon kívül?

Kivánták, 23. hogy a fejedelemnek átengedett hét vármegyében a róm. kathoikus vallásnak nemcsak szabad gyakorlata biztosíttassék, ne csak minden elfoglalt kath. templom visszaadassék, hanem az egyházi törvénykezés is teljesen visszaállíttassék; azonkívül, hogy Erdélyben az erdélyi kath. püspök, akár saját személyében, akár mások által szabadon megvizsgálhassa a kath. parochiákat és gyülekezeteket.

24. Továbbá: hogy a jezsuitáknak szent és házi tárgyaik, birtoraik, melyek Kassán vannak, épségben teljesen visszaadassanak; s azonkívül az egykor Lamdi János által kath. kápolna számára tett hétszáz tallérnyi alapítvány istentiszteleti célokra szintén visszaadassék;

25. hogy az egri püspökségnek és káptalanának, úgy szintén a tapolezai Szt. Péter apátságának és más bekebelezett szerzeteseknek lefoglalt borbéli tizedei megadassanak;

26. hogy az egri püspökség és káptalan, továbbá a jászói apátság jószágain előlegesen felvett census visszaállíttassék;

27. hogy a Szt. Péter prépostjainak és a szabolesi archidiakonusoknak oltári jövedelmei és felvételi hetedei és tisztántúli tizedei úgy megfizettessenek, mint az Bethlen idejében történt;

28. hogy a varannói, egykor betegek ápolására szánt, s most az erdélyi fejedelem által ref. lőkésznek adott birtok, a kórháznak visszaszolgáltassék;

29. hogy az ónodi harminczados, a békével ellenkező és jogtalan harminczadszedésben megakadályoztassék;

30. hogy a Lente Dávid szoboszlói kapitány által a békekötés után erővel elfoglalt pénz és lovak visszaadassanak;

31. hogy a Jakusics család birtokain a fejedelem alattvalói által már a békokozmányok kieserése után elkövetett kár 750 forintban visszatéríttessék;

32. hogy a kassai várnagy által elfoglalt mihályi birtok Barkóczy Lászlónak visszaadassék;

33. úgyisintén, hogy a kassai provisor visszaadja neki a kállói házat, földet, kertet, melyeket Barkóczy a háború előtt pénzen vásárolt;

34. ezen kívül a kállói szolgák is visszaadassanak neki — úgy a mint azt neki a fejedelem megígérte;

35. Beeskereki Ferencz részére örökség ezimén kívánják a nővére után maradt Fony nevű birtokot, melyet a fejedelem Keviczky Jánosnak adományozott;

36. hogy a Homonnai család örököseinek a zemplénmegyei Stancz nevű birtokra irt 700 tallérja megtéríttessék;

37. hogy a sárosmegyei Kosztolán és Lipócz, Dévényi István kielégíttetése mellett adassanak vissza a Homonnai örökösöknek;

38. hogy a békekötés után a fejedelem tisztái több, mint negyven hordó bort s egyebet vivén el néhai Homonnai János birtokairól, azok szintén visszatéríttessenek a Homonnai örökösöknek;

39. hogy az ungmegyei főurak és nemesek azon panasza, mely szerint a fejedelem harminczadosai még saját boruknak egy helyről a másikra való vitele miatt is megszegeszték őket, megszüntetessék; és

40. hogy a katonáknak zászlókkal való esatangelása és általuk a népnek fosztogatása megszüntetessék;

41. hogy némelyek a háború alatt nyert birtokaikat a békepontok értelmében előbbeni birtokosaiknak visszaadják; ilyenek Pozsgai János és Fekete Ferencz;

42. hogy Vitkai János adja vissza Csiba Istvánnak birtokait;

43. hogy a Telegdi István által jogtalanul Tárkányi Istvánnak eladott birtokok törvényes birtokosaiknak visszaadassanak;

44. hogy Putnoki Mihály a még át nem adott házat és szőlőket is visszaadja Palági István árváinak;

45. hogy Boeskay István is adja vissza az Ungban elfoglalt orosz-komorózi birtokot;

46. hogy az összes várbeli hadi szereknek leltár szerinti átadására mindkét részről szakértők küldessenek ki;

47. hogy a szepesi kamara levéltára rendbehozassék;

48. hogy Csáky Istvánnak vagy a bogdáni szőlő, vagy annak ára megadassék; úgy szintén Megyeri Istvánnak a eskei szőlő, vagy annak ára;

49. hogy Csáky Istvánnak tisztje, Bíró János igazolás végett kihallgattassék;

50. hogy Orozsláni Mihálynak nádaskai birtoka visszaadassék; ha az ellen Szegedi György kassai várnagynak kifogása van, azt a törvény útján érvényesítse;

51. hogy a fejedelem Erdélyi Zsuzsánna árvalányainak a szerencsi nemesi házat és szőlőket visszaadassa.¹⁾

Természetes dolog, hogy e kívánságok azért szaporodtak fel oly nagy számra, hogy legyen miből engedni. Törös maga sietett értesíteni a fejedelmet, hogy ő felsége a kevesebb lényeges pontokban kész lesz engedni. A templomok visszaadására vonatkozólag azt írja, hogy nem igen van panaszos.²⁾ Illésházy jószágát illetőleg, valamint a hét vármegyében netán jogtalanul történt kinevezéseknél ő felsége nem fog nehézségeket gördíteni — mert őszintén óhajtja a békét.

III.

A fejedelmi követek kérdései: — és a fejedelem propositiói. — A végrehajtás sora feletti meddő vita. — A királyi követek sürgetései; — az ellenfél válasza. — Engedékenység a király részéről.

A fejedelem követei azonban nem szerették a sok pontot. Tapasztalásból tudták, hogy ez csak sok haszontalan szószaporításra fog adni alkalmat; és hogy a sok szónak »sok az allja, kevés a magja.« Szerintök a békepontok elég világosak arra, hogy tudják, mi a visszaadandó és mi nem. Csak a visszaadás módja felett lehetne értekezni, hogy t. i. miképen lehetne minél kevesebb érdek megsértésével, minél több megnyugvást szerezni. De a királyiak előterjesztéséből azt látják, hogy abban nem annyira a mikénről, hanem egészen új tárgyakról tétetik

¹⁾ Continuatio postulatorum et propositionum a parte suae Sacrae mai commissariis cels. principis Transylvaniae exhibita die 9. aprilis anno 1646. Szilágyinál 432—437. l.

²⁾ »Az mi az templomok restitutióját illeti — írja Törös — látja Isten, magunk kívánnánk, ha valaki requirálna bennünket, hogy vigore diplomatis... restituáltassanak. De az egész utunkban csak egy sem találtaték az evangélikusok részéről. Ex parte Catholicorum jöttek három vagy négy rendbeliek, az ő felsége Ditiájában levők, kiknek a Diploma continentiaja szerint lett válaszok. Azokat, a kik Nagyságod ditiájában vannak, remittáltuk Nagyságod Commissariusival való együtt-létünkro... Törös levele Rákóczyhoz, Tokay, 3. Apr. 1646. Orsz. lev.

említés. Mi lenne abból, ha ők is hasonló eljárást követnének? Bizonyosan az, hogy a császáriak visszautasítanák.

Mielőtt tehát a magok részéről megtennék az előterjesztést, próbakép kérdést akartak hozzájuk intézni.

Ápril 12-kén összejövén a két fél követei, a fejedelmiek azt a kérdést intézték a császáriakhoz: vajjon mind azokat, miket nekik elő fognak terjeszteni ezen bizottsági tárgyalások folyamán, hajlandók-e és képesek-e végrehajtani, vagy nem? Mert ők a fejedelem részéről akarják is, képesek is végrehajtani.

E kategorikus kérdésre a császáriak nem voltak elkészülve. Zavarodottan néztek egymásra. Mit feleljenek erre? Ha azt felelik, hogy *igen*, akkor szavoknál fogják rögtön; ha azt felelik, hogy *nem*, akkor vége szakad az alig megkezdett tárgyalásnak. A kérdés oly fontos lévén, engedelmet kértek, hogy azt előbb egy mellék teremben egyedül magok között beszélhessék meg.

Megtörtént. Kevés idő múlva a bizalmas tanácskozás eredményét összefoglalván, kijelentették, hogy igen is mindazokat, melyek a diplomákban foglaltatnak, akarják is, képesek is végrehajtani.

Most már a fejedelmi követek, kik minden órán várták uroknak resolútióját, bele bocsátkoztak a tárgyalásokba. Ápril 14-kén reggeli hét órakor nyilvános közös ülés alkalmával előterjesztették a fejedelem kívánságát.

Hosszas bevezetés után, melyben a békepontok végrehajtásának szükséges volta hangsúlyoztatik, előadják azon pontokat, melyek szerintök a linezi békekötés intentiójához hiven elintézendők volnának.

1. Minthogy a legközelebbi békekötés alkalmával elhatározott, hogy a jelen zavargás idején elfoglalt templomok visszaadassanak, és ezen visszaadásról nem régen a fejedelem kérelmére ő felsége biztosította is a követeket, — tehát mindenek előtt azt kívánják, hogy az említett időben bárki által bárhol elfoglalt templomok, jolesül a Nádasdy gróf esejti, dumántúli és esallőkői birtokain elfoglaltak is, valósággal visszaadassanak.

2. A békekötés alatt kiadott királyi diplomában ugyan el van tiltva a templomok további foglalása; mégis ennek daczára és ő felsége tekintélyének esorbításával az esztergomi érsek a béke meg-

kötése után olvétette az evangélikusok templomait Pole, Buesu, Moez, Sulló, Sallo és Páth nevű községekben. Mihez képest a fejedelem kívánja, hogy a béke ellenére elfoglalt eme templomok előbbeni birtokosaiknak visszaadassanak.

3. Csodálkozással látja a fejedelem, hogy ő felségének tekintélyét némely alattvalói annyira megvetik, hogy a megállapított béke fentartása iránti akaratát, melyet a felség szigorú parancsából ismernek, teljesíteni nem akarják. Ő felsége nem régen is kiadta rendeletét, hogy a megkötött béke ellen senki se merészeljen vétetni. De ezt némelyek nemcsak hogy nem követik, hanem a kir. tekintély sérelmével, az ohajtott békét vakmerően felforgatni akarják. Ilyen Wesselényi Ferencz, a kinek már régen vissza kellett volna adnia Murány és Balog várát Illésbázy Gábornak és Lászy Jánosnak. Balassa Ferencz és Bálint nem adták vissza Balassa Simonnak és néhai Balassa András özvegyének az illető várat és birtokokat. Ugyancsak Balassa Ferencz nem teljesítette kötelességét Eboczky László irányában a sztraczeni és sklabinai birtokokra nézve. Csáky István Máriaassy János irányában és Csáky László a Zsemberi család irányában, és igen sokan mások, a kik a legújabb zavargás idején birtokokat foglaltak. Sőt a visszaadásnál oly nyakasságot tanúsítanak, mely ő felsége parancsának egyenes megvetését jelenti. Kifakadásaik még reményt se nyújtanak arra nézve, hogy valaha az elfoglalt birtokokat vissza akarnák adni. Ekkép a béke megbontatik. Minthogy pedig a közügyek csak ott folyhatnak üdvösen, s a biztos megmaradást csak ott lehet remélni, a hol a legfelsőbb hatóság parancsai őszinte készséggel végrehajthatnak: azért igazságos és méltányos kívánság az, hogy ő felsége az ily engedetleneket, az ő rendeleteinek megvetőit, az általok elfoglalt birtokok visszaadására kényszerítse. Ez által ő felsége az egész keresztyén világ előtt bebizonyítaná, hogy fenn akarja tartani a békét. Ily példát a fejedelem is arra ösztönöztetné, hogy a maga részéről minél készségesebben teljesítse a békepontokat.

4. Az is bebizonyodott, hogy Tököly Istvánnak lengyelországi Blasova nevű birtokát, mivel a fejedelemhez pártolt, szintén Wesselényi Ferencz foglalta el, és pedig hallomás szerint, ő felsége akaratával. Minthogy pedig nevezett Tökölyi István már ő felségének híve lett, méltányos lenne, ha birtokait, a békepontok értelmében, ugyancsak ő felségének közbevetésével visszanyerné.

5. És minthogy Gombkötő János füleki hadvezér (ductor) a kis árva Bölöni János birtokát, Kovács Pál várörző katonája Mácsi család szaranki birtokát a lefolyt háborúság alatt elfoglalták, és még most is erőszakosan birtokukban tartják; a fejedelem kívánja, hogy ő felsége biztosítsa a diploma záradéka szerint e birtokokat is visszaadassák.

6. Ámbár Osztrósi urak ő felsége részéről felhívták, hogy

Bán Jánost ezentúl bántani ne merészeljék, azok, ennek dacára is az illetőt elmarasztalták. Minthogy pedig a mult zavargás idején elkövetett vétségek mindkét részről amnestiát nyertek: a király követői gondoskodjanak arról, hogy a nevezett Osztrósi urak tartózkodjanak Bán elleni minden további zaklatástól.

7. Megülködéssel hallá a fejedelem, hogy a diploma szerint neki átengedett vármegyékben ő felsége főhivatalokat osztogat, jelesül, hogy Borsod vármegyéje főispánjává Forgách Ádámot nevezte ki, kinek azon vármegyében birtoka sincs. Minthogy ez ellenkezik a fejedelem jurisdiktórájának és kormányzásának jogával; minthogy Bethlen példája, melynek nyomán a fejedelem bírja e megyéket, azon jogát bizonyítja, és a békediplomában ő felsége magának ilyen jogot nem kötött ki, sőt ellenkezőleg a teljes jurisdiktó a fejedelem részére van fenntartva. Ezen jogáról a fejedelem nem lévén hajlandó lemondani, a főhivatalok osztogatásának jogát magának tartja fenn. Mindeffolya a királyi felség által a diploma ellenére kinevezett főispánokat ilyenekül elismerni nem fogja.

8. A fejedelemnek átengedett megyékben levő véghelyek és várbeli katonák fentartására, Bethlen korában, a nikolsburgi békében évi 50 ezer forint fizetésre kötelezte volt magát az elhunyt király. Minthogy azon megyéket és véghelyeket a fejedelem ugyanazon módon, és ugyanazon haszonnal kapta, mint egykor Bethlen tehát kívánja, hogy a véghelyek és várbeli katonák fentartására azon 50,000 forintot a diploma záradéka értelmében, ő felsége évenként kifizetni méltóztassék.

9. Jóllehet a füleki, szendrői és más várbeli katonáknak ő felsége komolyan meghagyta, hogy a fejedelem alattvalóit, kik a véghelyekhez közel a esztereki és szerkei birtokokon laknak, ne bántsák: mégis a királyi parancs megvetésével, elnyomják a szegény népet. Hogy tehát a törvényeknek és a diplomáknak e tekintetben is elég tétessék, s hogy azoknak vakmerősége által a szegény nép napról-napra jobban ne pusztíttassék, érdemes lesz az ilyenek ellen szigorú rendszabályokhoz nyúlni.

10. A zavargás idején a fejedelem pártján volt Török Máté ügyében, a ki azért, hogy a fejedelemnek esküvel lekötöztetett eszejei provisort, a ki titokban a esztereki sereghez menekült, visszahozta, a biztosító levelek kicserélése után agyonverettet; ő felsége Linczben a fejedelmi biztosok kérelmére megígérte, hogy vizsgálatot fog tartani, s a méltányosság és béke követelményei szerint fog eljárni. A vizsgálat azonban mindez ideig függőben maradt. Minthogy e gyilkosság az amnestia hatálya ellenére, a biztosító levelek kicserélése után követte, el: gondoskodniok kellend a királyi biztosoknak, hogy Falusi Mátyás és Branik András eszejei tisztviselők, kik e halál okozói voltak, mint a közbéke megháborítói, érdemlett büntetésüket elvegyék.

11. Minthogy Nádasdy Ferencz a már említett biztosító levelek kieserőlése után, a fejedelemeink némely híveit elfogatta s azok közül némelyeket, jelesül Szluha Jánost, csak váltságdíj lefizetése mellett bocsátotta szabadon; a fejedelem azt kívánja, hogy e váltságdíj, ha eddig nem fizetett volna, elengedtesse, ha pedig megfizetett, Szluhának visszaadassék, nehogy más hívei is hűségök miatt szenvedjenek; sőt inkább úgy személyökben, mint vagyonokban biztosíttassanak.

12. Az előbbeni pontokban említett Ebeczky László, a fejedelem szolgája, egyszer egy török foglyot vett pénzen, hogy általa néhány barátját a török fogságból kiszabadíthassa, ezt ő biztosabb őrizet végett Kékkő várában tartotta. Ennek a töröknek visszaadását Balassa Imre özvegye, nem tudni miért, egyszerűen megtiltotta, az illető panaszosnak — a ki barátait csak úgy remélte kiszabadítani — nem esekély kárára, és az illető keresztény foglyoknak nagy fájdalomra. Kívánják tehát, hogy a király biztosai gondoskodjanak, hogy a török fogoly visszaadassék, mi által a békének is elég tétetnek, a fogoly keresztények is megvizsgáltatnának.

13. Az ő felsége által a fejedelemeink engedett felesleg rész visszaadására a beszterezehányai kamara, ő felségének ismételt parancsára sem hajlandó. Nem tudni miféle rézeszközöket akar még a feleslegből készíttetni. A biztosok tehát intézkedjenek, hogy a nevezett kamara az illető rezer minden levonás nélkül adja ki.

14. A szendrői polgárok elvonatnak a fejedelem hatósága alól, s a diploma által nekik engedett harminczad jövedelmük nem adatik át. Ezt szintén a kir. biztosoknak kell elgázítaniok, s úgy a polgárok, mint a harminczad ügyét a Bethlen korabeli mód szerint eldönteniök.

15. Wesselényi Ferencz a füleki végvárhoz tartozó nagydaróczi birtokot nem adta vissza törvényes birtokosainak, t. i. Barna Györgynek és Ferencznek, sőt tisztje által fenyegetéssel illeti a jobbágyokat, ha a nevezett birtokosoknak engedelmessé nem adnak. A fejedelem kívánja, hogy e birtokok is tényleg átadassanak.

16. A tiszánimeni tizedek és az apáti birtok arrendatiója a Bethlen korabeli módon fizetessék...¹⁾

Ha az itt közlött tizenhat pontban összeállított kívánságokat összehasonlítjuk a fentebb közlött ötvenegy pontba

¹⁾ Propositiones Commissariorum Celsissimi Principis Transylvaniae in presentia Tractatu Tokajensi Dominis Commissariis S. Sacr. Mittis pro effectuione Continentiarum Diplomatum inter eandem Sacratissimum et Caes. Mattem atque Suam Celsitudinem Principalem, super solemniter permutatorum destinatis exhibitae. Orsz. lev. V. ö. Szilágyi 448—455. l.

foglalt császári követelésekkel, azonnal szembeötlök a nagy különbség, mely a két fél felfogásában nyilatkozik.

Az ötvenegy pont készítői új követelésekkel léptek fel. Sok idejökbe került, míg azokat össze bírták állítani, mintha csak a pontok sokasága által akarták volna elijeszteni ellenfeleiket. Ritkán hivatkoznak a diplomára, annál gyakrabban a régebbi sérelmekre, és olyan magánügyekre, melyek a fejedelem tényeivel szoros összefüggésben nem állanak. Ilyenek például a bécsi kereskedők által a kassai polgároknál letett kincsek, a kassai jezsuiták bútorai, és egyes családoknak egymás közötti magán követelései.

A fejedelem követői ilyen tőrre nem követték őket. Kívánságukat kevés pontban foglalták össze; de azt mind az illető diploma pontjaira vezették vissza. Midőn egyfelől hangsúlyozzák, hogy a fejedelem minden ígérteit be fogja váltani, ugyanakkor másfelől rámutatnak oly tényekre, melyek azt bizonyítják, hogy a király vagy nem bírja, vagy nem akarja teljesíteni azt, a mire kötelezte magát. Mit tartanak olyan királyról, a kinek parancsait alattvalói daczosan megvetik? Miből merítsenek reményt a végrehajtás módjainak megállapítására, mikor a már befejezett tények sem respektáltak?

Ugy látszik, hogy az a méltóságteljes hang, mely a fejedelmi propositiók tizenhat pontjában nyilatkozik, megtette hatását az ellenfél követeinél, a kik csak nem régen, ünneplésen jelentették ki, hogy a diplomában foglaltakat képesek végrehajtani.

Most egyszerre megakadtak. A fejedelmi kívánságokra nem mertek válaszolni mindaddig, míg előbb urok nézetét és határozatát meg nem kapják.

Ápril 15-kén külön futár által tettek jelentést ő felségének. A fejedelmi követek előtt azonban szükségesnek találták kijelenteni: ne gondolják, hogy ezt azért teszik, mintha új meghatalmazást kérnének, vagy mintha nem volna hatalmuk a teendők végrehajtására. Ismétlik, ők megteszik kötelességüket, csak a fejedelem is tegye meg. Két nap mulva újlag megsürgették a fejedelemeink első propositiójukra adandó válaszát.

Ezzel a sorrend meddő, haszontalan kérdése nyomult előtérbe. A császáriak a fejedelemtől; ez viszont amazoktól kívánta a végrehajtás megkezdését. Erre nézve a következő okokat hozták fel:

1. Ő felségének királyi és császári tekintélye megköveteli, hogy jó példával menjen elől és a diplomában tett ígéreteit teljesítse;

2. az ő felsége részéről teendő végrehajtás több időbe kerül, mivel nagyobb fontosságú ügyeknek több idő szükséges;

3. ő felsége a diplomák kicserélése idején arra kötelezte magát, hogy a nehézségek kiegyenlítésére biztosokat fog küldeni; már ezért is illő dolog, hogy előbb ő felsége eszközölje a végrehajtást;

4. a hét vármegyében végrehajtandó ügyek egészen a fejedelem hatalmában lévén, azok három—négy nap alatt elintézhettek;

5. minthogy a fejedelem a maga részéről is készségét ajánlja a végrehajtásra, már ezért is ő felségének kell végrehajtania azt, a min az egész békekötés és tárgyalás alapszik.

Ez indokokra a császári követek siettek megjegyezni:

1. hogy a tárgyalás rendje és természete azt hozza magával, hogy a két fél követői előbb adják elő nehézségeiket, azután mind a két részről adassék meg rájuk a válasz és viszonyválasz. Más különben kikerülhetetlen a zavar. Lám ezen tárgyalás kezdetén beadattak mind a két részről a propositiók, szükséges tehát, hogy mind a két fél adja meg rájuk válaszát és netaláni kifogásait;

2. a jó és bizalmas tárgyalásnak szabálya az, hogy a kiküldött biztosok egymás között előbb a tárgyalás módját állapítsák meg;

3. maga a fejedelem is azt írta leveleiben, hogy véleményét a Tokajba küldendő biztosok által fogja közölni; s nem mondja, hogy előbb válaszoljanak azok által előadandó kívánataira, és azokat complanálják; továbbá most a fejedelem válaszában lenne a sor;

4. a fejedelmi követek készeknek nyilatkoztak válaszolni a nekik adott propositiókra, mihelyest az első pontokra vonatkozó fejedelmi resolutio megérkezik;

5. ő felségének császári méltósága is azt követeli, hogy előbb a fejedelem, mint kisebb hatalom, eszközölje a végrehajtást;

6. azért is jobb lenne, hogy a kevesebb időt igénylő ügyek hamarabb végeztessenek, mivel a dolog természeténél fogva egyszerre mindent nem lehet kezdeni és végezni;

7. a mit ő felsége a diplomák kicserélése idején ígért, azt meg is tartotta; de azzal nem kötelezte magát arra, hogy ő kezdje a végrehajtást;

8. ő felsége elfogadja ugyan a fejedelemnek a végrehajtásra vonatkozólag tett ígéretét; de kívánja, hogy az rögtön és tényleg is megtörténjék a diploma szerint; ez fog történni ő felsége részéről is;

9. a mi a Bethlen korabeli eljárást illeti, arra nézve eltérő nézetek vannak; s ennél fogva az nem is lehet kötelező; nem is volna illő ő felsége méltóságához, hogy követői innét eltávozzván, Dunántúlra mennének végrehajtást eszközölni, azután ismét Tokajba térjenek vissza.¹⁾

Látnivaló ez indoklásokból, mily bőviben vannak a biztosok mind a két részről a kifogásoknak; milyen jól értenek a szalma csóplás mesterségéhez, és az idő pazarlásához. Már azon kérdésnek felvetése: ki kezdje el a végrehajtást? mutatja, hogy egyik fél sem őszintén tárgyal; mind a kettőnek van hátsógondolata, melyet lehetetlen volt elpalástolniok.

Mindazáltal ápril 19-kére tüzték ki a tárgyalás folytatását.

A császáriak ismét azon kezdték, hogy a fejedelmi követek írásbeli választ adjanak a tett propositiókra és a végrehajtást eszközöljék. Ezek azonban előbbeni álláspontjukhoz ragaszkodván, kijelentették, hogy urok, a hét vármegye átadásán kívül, már mindent megtett, a mivel diplomája szerint tartozott. Katonáit kivonta, a királyi és hányavárosokat átadta; míg ellenben a király alattvalói részéről semmi sem történt. Nem is remélik, hogy történjék, ha csak Wesselényi, Csáky és Balassa komolyabb eszközökkel nem fognak kényszeríttetni, hogy az illető birtokokat átadják. A fejedelem a maga részéről

¹⁾ Relatio Commissionis etc. Orsz. lev.

komolyan veszi a dolgot, s kívánja, hogy minden záradékok és kikötések teljesíttessenek.

Hogy szavuknak nagyobb nyomatéka legyen, közölték a fejedelemnek azon levelét, melyben írja, hogy ha a császár részéről a békekötés előtt és után elfoglalt összes javak és templomok előbbeni birtokosaiknak vissza nem adatnak, akkor a fejedelem a maga részéről tett ígéreteit sem fogja végrehajtani. Mert hiteles forrásból tudja, hogy ő felsége alattvalói nem hajtják végre a végrehajtandókat, sőt a vallás szabad gyakorlata körül is új nehézségeket tesznek, a mennyiben némely kath. földesurak zaklatják protestáns jobbágyaikat.

Ezeket hallván a császár követei, igyekeztek czáfoló érveikkel odahatni, hogy minden nehézségek irásba foglaltassanak, és a legközelebbi ülésen kölcsönösen közöltessenek egymással. Addig is jelentést tettek ő felségének az eddigi tárgyalások eredményéről, és várták az új utasítást.

Ferdinánd még ápril 17-kén utasította őket, hogy a békét fentartani és megszilárdítani igyekezzenek. E czélból felhatalmazza őket, hogy a murányi vár ügyében és Illésházy követelésében engedhetnek. Egyebekben azonban ragaszkodjanak előbbeni utasításaikhoz. Ha pedig a fejedelem részéről új nehézségek támaszthatnának, azon esetben új utasítást kérjenek. De arra különösen figyelmezteti őket, hogy az alkudozásokat az ő tudta és beleegyezése nélkül még az országgyűlés határidejének megérkezésekor se szakítsák félbe; ellenben, ha a fejedelem részéről katonai mozgósítás indíthatnék, arról ő felségét azonnal értesíteni el ne mulasztják.¹⁾

A király ez utasítása alig érkezett a követek kezébe, midőn ezek a magok részéről újabb jelentést tettek a fejedelmi követek részéről tett követelésekről. Elmondják, hogy a fejedelem kijelentette, hogy ha a békekötés értelme szerint a Nádasdy Ferencz által elfoglalt templomok, és a Wesselényi Ferencz, Balassa Ferencz és Csáky István s mások által elfoglalt javak az ő előbbi igazi birtokosaiknak vissza nem adatnak, akkor a maga részéről tett ígéreteket sem fogja semmiképen végrehajtani. Ily értelemben utasította követeit is.

¹⁾ Ferdinánd levele ápril 17-kéről. Orsz. levéltár.

Ebből a királyi követek meggyőződtek arról, hogy ezzel szemben hiába fognak harcolni; hiába fogják akarni Illésházyt és Lászyt Wesselényivel kibékíteni, mivel ezek személyes gyűlölködés következtében egyezségről még csak hallani sem akarnak. A követek nem látnak abban semmi veszélyt, ha Murány vára átadatik a követelőknek; mert minthogy Wesselényi örökös főkapitánya e helynek, kétségen kívül őrséget fog ott tartani, a mely a várat ő felsége hűségében fogja meg tarthatni.

Mindezeknél fogva kérik ő felségét, hogy a nevezett Illésházy és Lászy ügye a közjó tekintetéből, és a haza felmaradásáért elintéztessék; Wesselényi, Nádasdy, Csáky és Balassa pedig komolyan és hathatósan megintessenek és utasítsanak, hogy a békekötések és királyi diploma tartalmához alkalmazkodván, a visszaadandókat valóban vissza is adják.

Nádasdy ügyére, vagyis a dunántúli templomok ügyére vonatkozólag, azt javasolják, hogy mivel az ügy bonyolódott, legjobb lenne a templomok visszaadását az országgyűlésig elhalasztani; mert máskülönben az átadás eszközlésére három vagy négy hónap is szükséges leend. Azért, hogy a fentebb sürgetett intézkedések minél előbb megtörténhessenek, kérik ő felségét, hogy erről rendeletet kibocsátani szíveskedjék. A mi a titkos utasítást illeti, azt most nem tartják szükségesnek, mivel a fejedelem részéről semmi olyan veszedelmes mozgást, vagy készülődést nem vesznek észre, mint a minőről Eperjesről irtak a királynak. Csak azt tudják, hogy a fejedelem a lincai megállapodásból képest ő felségének menedéklevelével Dániel Jánost követségbe küldötte Torstensonhoz, a tartozás megfizetése tárgyában, úgy azonban, hogy az illető követ előlegesen ő felségénél Bécsben vagy Linzben jelentkezék, és annak beleegyezésével folytathassa utját.

A mi már a békesség ügyének előhaladását illeti, arra nézve ápril 20-ki jelentésökben azt írják, hogy ápril 19-kén összeülvén, a fejedelem követeit arra akarták bírni, hogy kívánataikra írásilag válaszoljanak, és a végrehajtást előre eszközjék. De azok ragaszkodván saját propositiójokhoz, állíták, hogy erre nem lehet őket kötelezni, mivel az ő urok fejedelmök a békekötés értelmében már mindent megtett, a mivel tarto-

zott, kivéve a hét vármegyében, a hol néhány nap mulva szintén minden végre lesz hajtva, míg ellenben a király részéről semmi sem lett végrehajtva, s alig is lehet remélni, ha csak ő felsége komoly eszközökhöz nem nyúl. Például hozták fel Murányt és Máriássy János birtokát, melyet Csáky a rendelet ellenére elfoglalt, és most is bir. Ennélfogva az erdélyi fejedelem nem írásbeli ígéretet, de valóságos visszaadást, és az egész egyezség határozatainak komoly végrehajtását követeli. Ezt igéri a maga részéről is.

Mindazáltal hosszú vita után abban állapodtak meg, hogy mint az előtt, úgy most is mindkét felől való replikák írásba foglaltassanak, és a legközelebbi ülésen végrehajtásra kiadassanak. Bethlennek még a nikolsburgi békekötés idején kikötött 50,000 frtra nézve, mely a fejedelmi követek részéről most is követeltetik, a király követői azt válaszolták, hogy erről az erdélyi fejedelemmel folytatott alkudozások alkalmával semmi említés sem tétetett; de minthogy azt hiszik, hogy ahhoz az ellenfél nyakasan fog ragaszkodni, kérik ő felségét, hogy erre nézve újabb utasítást küldjön számukra . . . .¹⁾

Ez iratokból látjuk, hogy úgy a király, mint az ő követői be kezdik látni, hogy Rákóczyval csak úgy boldogulhatnak, ha kivánságához képest engedményeket tesznek neki. Ha ezt őszintén azonnal megtették volna, a tanácskozás, kétségen kívül, még az országgyűlés megnyitása előtt befejeztethetett volna. Azonban a császáriak, jóllehet az engedmények adására urok részéről fel voltak hatalmazva, ismét a régi követeléssel állottak elő: a fejedelem követői írásban adják be követeléseiket.

Az e napokra vonatkozó jelentéseikben úgy tüntetik fel a dolgot, mintha a fejedelmi követeken mult volna minden, a mennyiben az ápril 19-ki megállapodásnak nem felelnek meg, késvén a propositiókra teendő írásbeli válasz elkészítésével. Azonban az ügy tulajdonképen másutt akadt meg.

A míg ugyanis a királyi követek sürgették a fejedelem követéinek írott válaszát, addig Lippay György érsek a csá-

¹⁾ Commissarii Tokaini constituti ad Suam Majestatem 20. Apr. 1646. Orsz. lev.

szárhoz írott leveleivel ellene működött azon békülékeny szellemnek, mely a királyt és követeit áthatotta, s melyre az országnak valóban nagy szüksége volt.

IV.

A királyiak sürgetésére ápril 25-kén átadatnak a fejedelem pontjai. — A király levelei ápril 30. és május 4-kén. — Törös látogatása a fejedelemnél Nagy-Váradon.

Lippay Kassa elszakításán és a béke meghiusításán fáradozott; a császári követek pedig ugyancsak sürgették a fejedelem követéinek írásbeli válaszát.

Ápril 21-kén figyelmeztették őket a 19-ki megállapodásra. Erre válaszul nyerték, hogy az írásbeli replika készülőben van, s remélhetőleg 23-kára készen lesz. Azonban ezen határidő is elmúlt a nélkül, hogy az őhajtott replika beadatott volna. Ismételt sürgetésre újra oly feleletet nyertek, melyben a fejedelmi követek részéről indokolatlan halogatást véltek találni, a mennyiben ugyanis a fejedelmi követek azt hozták fel figyelmeztetésül, hogy a tanácskozások elején voltaképen két propositió volt benyújtva. Az elsőre nézve már kaptak resolútiót uroktól; de a másodikra még váraкоznak, hogy egyszerre nyújthassák be mind a kettőt. Kérnek egy pár napi türelmet.

Ápril 24-kén több rendbeli levelet küldtek át a császáriak a végből, hogy azokkal meggyőzzék a fejedelmi biztosokat: mily rossz néven veszi ő felsége először azt, hogy a tárgyalások nem Kassán, hanem Tokajban folynak; másodszor azt, hogy két hónapi időpazarlás után voltaképen még semmit se végeztek. Minélfogva attól tartanak, hogy a király visszahívja őket. Csofálkoznak, mért nem küldik át a fejedelem resolútióját, ha már egyszer ki van adva? Az országgyűlés megnyitása közeledik; a követeknek majd oda kellend menniök, és jelentést tenniök. Ha ennek daczára mégis húzzák-halasztják a dolgot, kénytelenek őket gyanúsítani, hogy ezt csupa idővesztés miatt teszik.

Ezen szemrehányásokra aztán a fejedelmi követek kénytelenek voltak válaszolni. Mentegetik magokat, hogy a propositiókat kénytelenek voltak a fejedelemmel közleni, mert arra kötelezve vannak utasításaik által. És ámbár az első propositióra vonatkozó fejedelmi resolúció már kezökben van, de mivel a másodikra is egyszerre akartak válaszolni, tehát az elsőnek átküldését elhalasztották. Minthogy azonban a császáriak oly nagyon sürgetik, ezennel kijelentik, hogy az elsőre vonatkozó resolúciót a következő napon, vagyis ápril 25-kén, a másodikra vonatkozót pedig, mihelyest a fejedelemtől megérkezik, minél előbb át fogják nyújtani.

Valóban ápril 25-kén megtörtént az átnyújtás. Ebben kijelentik, hogy a fejedelem a maga részéről jobbjára mindazt megtette, a minék visszaadására a diploma által kötelezve van; jelesül: átadta a világi és egyházi javakat, a várakat és erősségeket, a szabad kir. bányavárosokat, úgyszintén a harminczadokat és egyebeket. Ellenben ő felsége alattvalói részéről nagyon csekély vagy semmi sem történt a diploma végrehajtása ügyében; sőt, fájdalom, a mint a jelek mutatják, ezután is alig lehet valamit remélni. Mindazáltal a fejedelem az őszinte béke iránti hajlamánál fogva, úgy, mint a haza és nemzet fenmaradása iránti érzelménél fogva is, kész a netán még végre nem hajtottakat eligazítani. Reméli, hogy ő felsége követői is hajlandók lesznek a fejedelemnek a diplomában gyökerező kívánságait teljesíteni. Egyébiránt a király nevében tett kívánságokra részletesen és pontonként válaszolnak.¹⁾

A következő napokon mind a két fél együtt tanácskozott. Összeszedték mindazokat az argumentumokat, a melyek által álláspontjokat erősíthetni hitték. Öt nap múlva a császáriak írásban nyújtották át ismét észrevételeiket.

Stokás szerint ők is átküldötték azokat uroknak, az erdélyiek is.

A császáriak időközben külön futárok által sürgették urok válaszát az ápril 15. és 20-kán irt jelentésökre. Félték, hogy a fejedelem követői ott hagyják a tanácskozást; legalább

¹⁾ Responsio Commissariorum ill. ac. cels. Dni Principis Transylvaniae etc. 25. Apr. 1646. Szilágyi i. m. 137. l.

azt vették ki azon nyilatkozatokból, melyek szerint adandó válaszuk utolsó leszen.

Végre megérkezett a királynak Linczből ápril 30-káról keltezett levele, melyben írja, hogy miután a biztosok a fejedelem kívánságára küldettek ki a hét vármegye és Kassa város átadására, reméli, a fejedelem azt hálával fogja fogadni.

Az előterjesztett pontokra vonatkozólag azt mondja, hogy azokra együttesen válaszoljanak (in communi.) Semmi sem fekszik ő felségének inkább a szívében, mint hogy mindazok, melyek végezettek és a diplomákban foglaltatnak, végrehaj tassanak, és a megállapított béke fentartassék. Ezért küldte ki követeit. Ha az mind ez ideig meg nem történt, annak a fejedelem az oka, a ki a király követeit oly soká tartotta fel, és az ügyet ez által késleltette. Nem lehet mindent egyszerre végezni; de igéri, hogy a diplomákban foglaltakat végre fogja hajtani. A végrehajtást úgy, mint Bethlen korában történt, a vármegyék átadásával kívánja megkezdeni; azután következhetik az eskületétel, az egyházak és javak visszaadása stb.

Ismételve hangsúlyozza, hogy ő a maga részéről mindent pontosan meg akar tartani, a mi végezve volt. Ha azonban a fejedelem nem engedi meg, hogy a végrehajtás az ő neki átengedett részen kezdődjék, ha a vármegyék átadását nem engedi, a mi pedig a fő, ha a hűségi eskü letételét nem akarja, és azt, hogy a diplomák előbb ott adassanak vissza, megakadályozza, akkor ő lesz a hibás. Ha továbbá nem akarja belátni, hogy mindezeknek az országgyűlés előtt kellene megtörténniök, mert miképen lehet az, hogy a főispánok és főurak letegyék az esküt, holott az országgyűlésen személyesen kell megjeleniök, — az ily halogatásnak senki más nem lesz oka, mint maga a fejedelem.

Utasítja tehát követeit, intsék meg a fejedelmet, hogy hajtassa végre a határozatokat először az ő birtokain, akkor a király is végre fogja hajtani a maga birtokain.

Egyébiránt az egyes pontokra való feleletét is csatolva, küldi követeknek, intvén őket, hogy továbbra is utasításaik

szerint járjanak el, és az alkudozás helyéről engedelme nélkül el ne távozzanak s a tárgyalásokat félbe ne szakítsák.¹⁾

Alig küldötte el Ferdinánd levelét, midőn megérkezett hozzá a fentebb említett ápril 30-ki replika, és az annak kapcsán tett újabb kérdések.

Ezekre május 4-kén Linczből keltezett levelében válaszolt. Hivatkozik az ápril 30-kán kelt levelének tartalmára.

Most is csak azt akarja: biztosítsák a fejedelmet arról, hogy ő, Ferdinánd, a diplomákban foglaltakat végrehajtani és sértetlenül fentartani akarja. Reméli, ezt a maga részéről a fejedelem is meg fogja tenni. A Wesselényi és Illésházy közötti murányi ügyet barátságos úton szeretné kiegyenlíteni. A füleki és szendrői rendetlenségek megszüntetésére megtette a szükséges intézkedéseket. Igéri újra, hogy mindent kész orvosolni. A fejedelem abbéli panaszára, hogy az országgyűlésre, a régi szokás ellenére, nem hívatott meg, azt válaszolja, hogy a mulasztást helyre üti, s a regalist számára megküldi. Kívánja azonban, hogy mivel ő a fejedelem foglyait szabadon bocsátotta, tehát a fejedelem is bocsássa szabadon a király foglyait.²⁾

Rákóczy és családja ápril utolsó napján Székelyhídra érkezett; de minden harci szándék és katonai kíséret nélkül. Itt kereste őt fel egyik biztosa, Klobusiczky András, hogy közölje vele a legközelebbi megállapodásokat.

A fejedelem állhatatosan követelte a templomok és javak visszaadását, különösen pedig a dunántúli részekén. Törös, ki ez időben a királynak külön bizalmas leveleket írt, erre nézve azon véleményben volt, hogy a dunántúli részekén távolságuk miatt egy külön bizottságot kellene szervezni; hogy hamarabb érjenek czélra, mert a fejedelem a hét vármegyét mindaddig nem akarja átadni, míg a diplomában foglaltakat Ferdinánd nem teljesíti. Ezt pedig csak halogatási szándékból teszi, hogy lássa, minő véget fognak érni a német birodalmi események.³⁾

¹⁾ Ferdinánd levele követelésekhez ápril 30. 1646. Eredetiye, az orsz. levéltárban.

²⁾ Eredetiye az orsz. levéltárban.

³⁾ Lásd Törös János levelét a királyhoz, Tokaj, 1646. máj. 2-kán. Orsz. levéltár.

A király látván, hogy a tokaji tanácskozások ügye nem vezet eredményre, s félvén attól, hogy a külföldi események fejleményei a fejedelemnek különben is fogytán levő türelmét végkép kimerítik, s könnyen a tárgyalások megszakítására fogják birni: jónak látta követeinek egyikét egyenesen a fejedelemhez küldeni, s közölni vele kívánságait. Az a sok, egymásnak ellenmondó hír a fejedelem terveiről; az a szüntelen izgatás, melyet az esztergomi érsek folytatott; az a sok eltérő tanács, melyet főembereitől naponként vett — végre azon férfias elhatározásra birták, hogy egyenesen a fejedelemhez forduljon; attól hallja, mi való van a sok izgató hírben; és miben áll a béke legfőbb akadálya.

Ennek megtudására senki sem volt alkalmasabb férfiú, mint a linczi béketárgyalások alkalmával oly nagy tapintatot tanúsított Törös János, a ki urához való ragaszkodás mellett, birt fogékonysággal az ellenfél álláspontjának helyes megítéléséhez is.

Törös május első napjaiban sietett Nagy-Váradra. A fejedelem Székelyhídról azonnal sietett Nagy-Váradra, hogy őt illően fogadhassa.

A fejedelem illő tisztelettel és fejedelmi pompával fogadta a király követét. Még a tervbe vett fürdői és vadászati kirándulását is elhalasztotta, mihelyest arról értesült, hogy Törös Váradhoz közeledik. Egy fél mértföldre elébe küldötte saját hintáját, néhány udvari emberét és diszlovasságát. A kihallgatás május 8-kán történt. Jelen volt a fejedelem udvara és családja. A királyi követ meg volt lepve azon »leirhatatlan szivesség és tisztelet« által, melylyel itt találkozott.

Törös a király üdvözlétének kijelentése után átadta megbízó levelét, és azon pontokat, melyek a király követei részéről szerkesztettek. A fejedelem némely kérdések után egyes pontozatokra azonnal felelt; de az érdemleges választ más napra ígérte.

Az alatt következett az ebéd, mely a királyi követ tiszteletére volt rendezve, s a mely előtt Törös meglátogatta a fejedelem családjának tagjait, jelezül az idősb és ifjabb fejedelemnőket és a hercegeket. Kiemelte előttök a királyi család jó indulatát és üdvözlését, és a király meglegedését a felett,

hogy a fejedelelnő szintén közreműködött a béke helyreállításán. Reméli, hogy annak fentartását is pártolni fogja; ha netalán némelyek ellenkezőre akárnák birni a fejedelmet. A fejedelelnő azt válaszolta: nem kell kételkedni a fejedelem szilárd akaratában, a béke fentartása iránt; lelke üdvösségén kívül semmit sem óhajt inkább, mint azt, hogy a béke szentül és sértetlenül fentartassék.

E bizalmas természetű látogatás után vigan ültek a fejedelmi asztalhoz, a hol finom borital mellett felállva poharat emeltek a király és az egész ausztriai ház egészségére. Ebéd után a követ kirándulást tett a közel fekvő váradi fürdőbe, honnét csak más napon tért vissza.

A második kihallgatás alkalmával a fejedelem érdemleges választ adott minden egyes pontra nézve; és pedig: a három első ponton kívül, melyek csak bevezetést képeztek, a negyedikre azt mondá, hogy alázatos készséggel fogadja ő felségének azon kegyes intését, hogy a jelen országgyűlésre alkalmas követeket küldjön, s azoknak oly utasítást adni sziveskedjék, hogy az egész keresztyénség javára, az ország fennmaradására, s ő felségének a rendek üdvére czélzó törekvését előmozdítani képesek legyenek. A fejedelem, tekintettel a király jó indulatára és a közjónak előmozdítására, készséggel megígérte, hogy követei gyanánt Chernel Györgyöt, Szemere Pált és Klobusiczky Andrást fogja elküldeni a pozsonyi országgyűlésre.

Az ötödik pontra nézve azt felelte, hogy nagy igazságtalanságot követtek el iránta azok, a kik ő felsége előtt hamisan bevádolták. Tanúbizonyságul hívja fel Istent és lelkiismeretét, hogy semmiféle követet nem küldött Osnabrückbe és hogy Francia- és Svédországokkal semmiféle újabb alkudozást nem folytatott. Azt hiszi, ez a gyanúsítás onnét eredt, hogy két jó családból származott francia szolga, kik Balassa Ferencz kis fia mellett voltak alkalmazva, azon hirre, hogy szüleik és testvérök elhaláloztak, engedélylyel kimentek Franciaországba. Ezekhez a fejedelem egyik szolgálja is csatlakozott. Ez alkalommal válaszolt a fejedelem a francia királynak régebben írt levelére, s azt az osnabrücki francia követhöz küldötte, előadván benne azon okokat, melyek őt a francziák

szövetségétől elvonták és a magyar királylyal való béke megkötésére ösztönözték. A mi a százezer tallért illeti, azt ő felségének hőles ítéletére bizza, vajjon azon összegért kellett-e ily nagy terhet vállalnia?

A hatodik, hetedik és nyolczadik pontokra szintén azt válaszolta, esze ágában sem volt a portán azt terjeszteni, hogy ő felsége a velenceiekkel szövetkezett a törökök ellen, és hogy Zrinyi Miklóst azok segítségére akarja küldeni... Ő inkább azt adta tudtúl a töröknek, hogy ő felsége és a Francia- és Svédországok között kötendő béke már közel áll. Ezt pedig azért cselekedte, hogy ha a török, a francziák közbenjárására, kibékülne a velenceiekkel, a magyarok ellen toendő török támadást megakadályozza... Nem akarja eltitkolni, hogy egy portyázás alkalmával a töröktől elfogott némely horvát és magyar katonák a portára küldetve, azt vallották, hogy őket Zrinyi Miklós ő felségének beleegyezésével a velenceiek segélyére küldötte. Ekkor tett kérdést a fejedelem a portánál: vajjon ő felsége küldött-e és hány katonát a velenceiek segítségére? E kérdésre azt a feleletet kapta: hogy ő felsége oly sok ellenségtől körülvételve, kétségtelenül sereget vont össze, de hogy mi czélból, az nem bizonyos.

A fejedelem ismételen kifejezte abbeli óhaját, hogy neki legfőbb gondját és törekvését az képezi, hogy az ő felségével kötött békét szentül és sértetlenül fentartsa és alattvalóival is megtartassa. Óhajtja, bárcsak ezt tennék ő felségének miniszterei is a diplomában foglaltaknak végrehajtása körül. De ebben ő naponta sok ellenkezést, ő felségéhez intézett sok ellenkező informatiót és nyilvános ellenmondásokat tapasztal.

Ezután elmondá a külföldről kapott újabb híreket: 1. hogy a persák a törököknek Velence elleni expedíciója alkalmából fellázadtak a törökök ellen; 2. hogy a muszkák hasonló alkalomból Aszakot akarják ostromolni; 3. hogy bizonyos Capello nevű velencei tábornok sok erős hajóval előrehaladván, csak három napi járóföldre van Konstantinápolytól, s útközben egy szigetet elfoglalván, az egész török expedíciót megzavarta. Mindezek okot szolgáltathatnak arra, hogy a török a velencei köztársasággal kibékülvén, ellenünk fordulhat.

Azt is hozzá tette, hogy a porta két moldva-oláhországi vajdának meghagyta, hogy bizonyos számú katonasággal személyesen siessenek a török haderő segítségére. A fejedelem tart tőle, hogy azok példája szerint ő hozzá is hasonló parancs fog érkezni, a mint az Murat császár idejében is történt, midőn ez Lengyelországba akart törni. Ha ez bekövetkeznék, azon esetben azonnal követet fogna küldeni Ferdinánd királyhoz, hogy kikérje tanácsát a teendőkre nézve.

Törös ezek után a fejedelem kisebbik fiával megszemlélte a várat és annak felszerelését, miközben örömmel tapasztalta a herceg jóindulatát a király iránt. Végre vidám, fényes lakoma után búcsút vett a fejedelemtől, annak egész családjától és udvarától. Visszamenet Székelyhidát szemlélte meg, melynek erősségét bevehetetlennek találta.

Úgy látszik, hogy a fejedelmi udvar egészben véve jó benyomást tett Ferdinánd követére. Ezt bizonyítja azon hang, melyen jelentését tette, és azon tanács, melyet a királynak a diploma megtartására nézve adott. Őszintén elbeszéli azon tapasztalatait, hogy a fejedelem rossz néven veszi az esztergami érseknek és Balassa Ferencznek némely templomok elfoglalása körül kifejtett buzgóságát. De a mellett bevallja azt is, hogy egész várad mulatása alatt semmiféle ellenséges mozgalmat nem vett észre. Sem svéd, sem francia követek nem jártak a fejedelemtől. Azok pedig, a kiktől előbb ő is tett jelentést a királynak, mérnökök, építészek és más iparosok voltak, részint Kurlandból, részint Sárospatakról. Visszajövet is találkozott Törös egy német iparossal, a kirtől tévesen mondták, hogy svéd követ.

Végre még arról is értesíti a királyt, hogy a vármegyék követei utasításokkal ellátva útra keltek Pozsony felé. Borsod vármegye Zákány Andrást és Aszalay Istvánt küldötte fel követekül, kik a fejedelem különös kegyelméből az ő költségén mentek az országgyűlésre. Ezeknek utasításul adatott: 1. hogy minden módon a vallás ügyét mozdítsák elő; 2. hogy a tőlök úgy régebben, mint az újabb zavargás idején elvett templomok mind visszaadassanak; 3. hogy mindenek ne csak az új diplomák, hanem a bártfai határozatok értelmében is végrehajtsanak; 4. hogy az országgyűlésre küldött összes

követek a fejedelem követeitől eltérőleg vagy azok előleges tudta nélkül semmit se merjenek cselekedni.

Azt sem hallgathatja el, hogy a fejedelem, mielőtt Erdélybe menne, ifjabbik fiát Rákóczy Zsigmondot Magyarország felső részére küldi, hogy komoly utasításaihoz képest, ő felsége iránti hűségét kimutassa. Figyelmezteti a királyt, hogy hamis informatiók után ne induljon, mert az csak ellenségeskedést idézhet elő, hanem bizzék a fejedelemben, a ki hasonló őszinteséggel kíván eljárni ¹⁾

V.

A főpapok ellenhatása. — A királyi követek engedékenyek. — A négy pont, — és a felettök folyt viták. — A templomok ügye; és a fejedelmi követek keménysége.

Mikor Törös azt írta királyának, hogy ne induljon hamis informatiók után, bizonyosan a főpapi befolyásra gondolt, mely igen gyakran hiusította meg a béke létrejövetelét. Most is egy valószínű titkos szövetség állott szemben a király jó szándékával, mindenféle ürügyeket felhasználva, hogy a Törös által egyengetett béke útját elzárhassa. Lippay és Szelepcsényi folyvást azokkal az urakkal érintkeztek, a kik a linzi béke pontjai által anyagilag voltak érintve, a kiknek tehát egyik másik birtokukat át kellett volna adniok a fejedelemnek. Semmi sem volt könnyebb, mint ezeket ellenállásra bírni; s valahányszor megintettek, mindannyiszor a fejedelemnek állítólagos titkos fondorlataira akarták fordítani a király figyelmét.

Szelepcsényi György veszprémi püspök, máj. 8-káról írja a királynak Pozsonyból, hogy némelyek »a kiktől Bécsbe irt« már harczkészen állanak; hogy parancsára az esztergomi érsek is megjelent, a ki mindent elkövet, hogy a kellő hangulatot megcsinálja. Sokat foglalkozik Pálffy Pállal, a kit a kamarai prefectusságtól megfosztottak. Irja azt is, hogy Szunyogh és Aszalay követektől titkos értesítést nyert a fejedelemtől, a

¹⁾ Relatio Törösi in Alegatione ad Principem Transylvaniae. Tokaj, 1646. máj. 14.

miről azonban szóbeli jelentést fog tenni a magyar titkár. Úgy látszik, hogy a fejedem húzza-halasztja az ügyet, várván az egyetemes béke eredményeit.¹⁾

Nem tudjuk, mire vonatkoznak Szelepesényinek fentebb idézett szavai; de az bizonyos, hogy a primás rosz néven vette a királynak, hogy Töröst a fejedelemhez küldötte. Érezte, hogy ha Törösnek sikerül a fejedelem és a király között egyetértést hozni létre, az az ő befolyásának csökkenését, sőt talán végkép ellensúlyozását fogja előidézni.

Ez érthetővé teszi Lippay áskálódását Törös ellen; de egyúttal megmagyarázza azt is, miért igyekezett a többi követeket is arra bírni, hogy Törös működését eredménytelené tegyék.

A követek május első napjaiban ismét sürgették a fejedelmi küldöttek válaszát.

Ez megadatott május 10-kén azon kijelentéssel, hogy — ha szükséges — a fejedelmi követek készek szóval is felvilágosítást nyújtani. A következő napon megtartott közös tanácskozásban a császáriak elég engedékenyek voltak. Eloszlatták a harminczadot illető nehézséget; eligazították a hét vármegyében szereplő főhivatalok adományozását oly formán, a mint Bethlen korában volt. Eligazítottak még igen sok kényes kérdést; csak négy, illetőleg hat pont maradt megoldatlanul, melyekre nézve egyik fél sem volt hajlandó engedni. Ilyen volt:

1. a Dévényi Istvánt illető pont, melyben a fejedelmiek Dévénynek reversálisát azért nem akarták visszaadni, mivel az a hűségi kötelezettségen kívül — melytől különben már előbb a diploma szerint felmentetett — mást is foglal magában;

2. a kassai és szathmári jezsuiták lakát egyszerűen meglagadták; ellenben kívánták, hogy Botta és a mislei prépostság ne a jezsuitáknak, hanem a zavargás előtti törvényes birtokosaiknak adassék vissza, vagy pedig bizassék más egyházi kezekre, míg az országgyűlés valamit határoz a szerzetes atyákról. Állítják, hogy a jezsuiták az ország törvényei és a bécsi békekötés ezikkéi értelmében nem bírhatnak javakkal ez országban, s ennél fogva a törvények ellenében a királynak sínes joga azt megengedni. Ha azonban az illető törvényes birtokosok megengedik nekik, hogy az országgyűlésig bírják, ám legyen, de ott t. i. az országgyűlésen azt is ellenezni fogják;

¹⁾ Szelepesényi jelentése 1646. máj. 8-ról. Acta Publ. Trans. U. o.

3. A szathmári, tokaí és regézi várak hadi készletének összeszámlálását az örököség okán, a többi végvárakban pedig azért nem akarják, mivel ez az előbbi béketárgyalások alkalmával sem volt felhozva, sem Bethlen idejében nem volt követelve;

4. az erdélyi rendek biztosítéklevélét azért nem bírják kezök-nél, mivel Erdélyben nem volt országgyűlés; de a fejedelem kész ő felségét a maga nevében biztosítani;

5. a hét vármegye rendéinek hűségesküjét nem tartják szükségesnek, mivel a nikolsburgi békekötés értelmében a fejedelemnek nem tartoznak esküt tenni; azért ő felségének sem kell esküdniök;

6. azt sem akarták elismerni, hogy a kapitányok, végvidéki várnagyok, a vármegyék és a hét vármegyében levő városok bírái és tanácsnokai hűségesküt tegyenek ő felségének mind addig, a míg ő felsége vissza nem adja a békekötés előtt és után elvett azon templomokat és javakat, minő Murány és Balog vára is, melyeknek visszaadására a diploma által kötelezve van.

A király biztosai különösen ez utolsó pont ellen tiltakoztak; s tiltakozásukat a fejedelemmel is közöltetni kívánták.

Másnap folytatták a vitakozást. A fejedelmi követek határozottan kívánták, hogy úgy a csejti, mint a Nádasdy által elfoglalt dunántúli és csallóközi templomok visszaadassanak — és pedig a tárgyalások befejezésétől számított egy hónap alatt. Ha még ezt sem teszik meg a császári követek, akkor ők inkább haza mennek, de velök tovább tárgyalni nem hajlandók.

A császári követek azonban nem engedtek. Különösen a kitűzött határidő rövideje ellen volt kifogásuk. Hosszas vitakozás után azonban megegyeztek, hogy hat hét alatt adassanak vissza azon templomok, melyek a zavargás idején erőszakkal vétettek el. De itt is kivételt tettek a samarjai templomra nézve, mely fölött a hívek — állítólag — egymás közt megegyeztek.

A fejedelmi követek a diplomára hivatkozván, nemcsak a zavargás idején, de az annak utána elfoglalt templomokat is visszakövetelték. Rámutattak az esztergomi érsek, Balassa Ferencz és más főurak erőszakosságaira, a kik megvetvén a linzi béke pontjait, önhatalmúlag járnak el evang. jobbjáikkal szemben. Kijelentették, hogy a míg ezek nem engedelmessékednek a király által elfogadott diplomának, addig az egyezségről szó sem lehet. E pont felett mind a két fél újra tüzelegni kezdett. Kölcsönös protestatiók emeltettek. Ha ez a főpont meg

nem oldatik, akkor a többi pontokban létrejött egyezés sem érvényes; mert ebből ered minden háborúság az országban. A vallás szabad gyakorlatának korlátozása; a templomok erőszakos jogtalan elfoglalása volt oka a háborúnak. Ha ez az ok meg nem szüntettetik, akkor az okozat örökké ismételtetni fog. A fejedelmi követek ki is jelentették a fejedelemnek e pontra nézve többször tett nyilatkozatát, mely szerint inkább akar a háborúban elesni, és dicsteljes halált szenvedni, mint e pontban, mely az egész békekötésnek főpontját képezi, engedni. Lám eddig is azt híresztelték a fejedelemről, hogy csak a saját érdekeit védi, megelégszik Tokajjal és Regéczezel; de a közügyekkel, a vallás szabad gyakorlatának biztosításával nem sokat törődik! Ezt nem lehet elviselni, és a fejedelem követői ezennel újra és ismételve kijelentik, hogy az országgyűlésen sem a karok és rendek, sem a megyék és városok nem fognak semmiféle tárgyalásokban részt venni, míg a mult zavargás alatt és után elfoglalt templomok tényleg és teljesen vissza nem adatnak.

E határozott nyilatkozatok következtében a császári követek május 16-kán elkészítették az ő felségének szóló jelentésöket.

Mielőtt azonban ezt a jelentést elküldötték volna Ferdinándnak, felkérték a fejedelem követeit, kísértsék meg még egyszer az egyezséget. Tették pedig ezt azért, mert alapos sejtelmök volt arról, hogy a fejedelem nyilatkozata meg fog érkezni.

És valóban jött is a fejedelem levele, melynek alapján a követek máj. 17-kén újra tárgyalni kezdettek. De csak nem mehettek előre, daczára minden törekvésöknek. Hiába intette és buzdította Rákóczy saját követeit, hogy törekedjenek a béke biztosításán. Hiába írt bizalmas leveleket Töröshöz, hogy ő felségét világosítsa fel a tényállás iránt. A primás részéről minduntalan új informatiók érkeztek a királyhoz, melyek az ügyet hátráltatták.

Érdekes az, a mit Rákóczy máj. 13-kán bizalmasan írt Váradról Töröshöz, kérvén őt »instáljon ő felségénél, az diploma szerént effectuálódjanak mindenenk idejében, és ne halasztódjanak; más ratiót, akadécot ne engedjen ő felsége az

diplomák közibe elegyedni; az informatoroknak ne adjon hitelt ő felsége . . . . hogy ne kellessék nekünk is becsületes hívünk által oly panaszszal terhelni ő felsége füleit, az melyet minden úton el akarnánk távoztatni, és oly panaszt se kellessék tennünk, az minövel kegyelmedet ő Felsége hozzánk küldte vala most, mert mi igen szemünk előtt akarjuk azt viselni, oly köteleseknek tartván magunkat minden ígéretünknek effectuálására, hogy csak az legkisebbik mellől is el nem mehetünk, valamig ő felsége maga fel nem szabadít az alól. Látja az úristen, édes Törös úr, semmi feltett célhunk egyéb nincsen az jó igaz állandó békességgel illendő szeretettel, legyen azon az ő Felsége részéről is kegyelmed, követessék azon . . . . «¹⁾

Nincs okunk kétségbe vonnunk Rákóczy szavainak őszinteségét. A mivel őt vádolják, hogy t. i. csak húzni halasztani akarja a dolgot, azt ő haszontalan pletykaságnak tartja. Hiszen neki is minduntalan ugyanazt írják barátai ő felségéről. De ő arra nem ad semmit, csak tegye meg mindenik fél azt, a mire kötelezte magát. E tekintetben ő a királyi biztosok őszinteségétől és becsületességétől várt legtöbbet. Azért ugyanazon levélben kéri Töröst, intse meg társait »ne mutassanak imide-amoda, és holmi csekély ratiókkal ne halogassák azt effectuálni, a mire ő felsége alaküldötte őket . . . . « Ismételve kéri, legyenek őszinték és igazságosak, ne keressenek módokat a diploma újabb megsértésére.

De hiábavaló volt minden kérelme. A király követei nem engedtek, és a fent említett jelentésökben (máj. 16.) azt írták Ferdinándnak, hogy a fejedelmi követek a következő négy pontban nem akarnak megegyezni:

1. hogy a jezsuiták lakhelyét Kassán és Szatmáron, sem másutt megtűrni nem akarják; az ügyet az országgyűlés elébe viszik és a nevezett páterekől elvett birtokot visszaadni nem akarják; 2. hogy a hét vármegye és az azokban lakó rendek mindaddig nem akarják letenni a hűségi esküt, míg a diplomában megjelölt dolgok ő felsége részéről nem teljesítetnek; 3. hogy a Murány várára vonatkozólag kiadott királyi resolútióról, mely szerint az ügy az országgyűlés alatt megvizsgá-

¹⁾ Datum in Arce nostra Varadiensi die 13. Mai Anno D. 1646. Orsz. levéltár.

landó lenne, hallani sem akarnak, hanem azonnal visszaadni követelik; 4. hogy a békekötés után elfoglalt templomok rectificatióját nem az országgyűlésen, hanem azon küldöttségi tanácskozás alatt kívánják elvégezni. Ennek következtében haszontalannak tartják a további alkudozást. Kéri ő felségének választát,¹⁾

Addig is azonban, míg a kért királyi válasz megérkezik, arra akarták használni az időt, hogy a fenforgó nehézségeket eloszlassák. Május 18-kán újra összeültek és az egyes pontokat fejtegetni kezdték; de minden fáradozásnak az lett az eredménye, hogy a fejedelmi követek kinyilatkoztatták, hogy a már előterjesztett kívánságaiktól egy hajszálnyira sem hajlandók eltérni.

VI.

A királyiak kérdései a fejedelemhez. — Az országgyűlés elhalasztásának kérdése. — A követeknek június elején írt levele Ferdinándhoz. — Törös újabb küldetése — kívánságai.

A fejedelmi követeknek szilárd magatartása azonban nem ijesztette el a császáriakat attól, hogy a tárgyalásokat folytassák. Daczára annak, hogy néhány nappal előbb azt jelentették Ferdinándnak, hogy *csak négy* pontban nem tudnak meg egyezni, egyszerre hét új pontot újtottak fel, mint olyat, melyre a fejedelemnek végleges határozatát nem ismerik. Azzal, az előzmények után tisztában voltak, hogy a fejedelmi követek nem lesznek hajlandók a már eldöntötteknek tekintett pontokra visszatérni; ennél fogva egyenesen a fejedelemhez fordultak következő kéréseikkel: 1. hogy Dévényi István reversalisát, mely a diplomában nem vétetett ki, adassa ki; 2. hogy mivel a hét vármegye átadása és az ott lakók hűségesküjének letétele a bizottság egyik főfeladatát képezi, gondoskodjék azon határidő kijelöléséről, melyen az a nikolsburgi béke értelmében megtörténhessék; 3. hogy a kassai levéltárat engedje átnézni és

¹⁾ A követek levele Ferdinándhoz 1646. máj. 16. Orsz. lev.

leltározni; 4. hogy a Sztropkó, Palocsa, Boldogkő és Csicsó várainak a zavargás idején elvitt ágyú- és egyéb hadi készletei, melyek a diplomában ugyan nem említettek, visszaadásanak; 5. hogy a hazai kereskedelem meg ne szakittassék; és a bécsi kereskedőknek drágaságai és pénzei, úgy szintén Kassán levő irataik visszaszolgáltassanak; 6. hogy a jezsuiták hét szállójának árát még e tanácskozások alatt letegye, és barát-szállójokat visszaengedje; végre 7. hogy Megyeri Ferencz és Kovács János foglyokat, a kik ugyan a diplomában kivételnek, de mivel a fejedelmi kegyet az sem zárja ki, bocsássa szabadon.

Ezekre a pontokra a fejedelem válaszolt ugyan; de előbbi határozatát semmiben sem változtatta meg. Azok a fondorlatok, melyeket Lippay érsek az országgyűlésnek összehívása ellen elkövetett, nagyon elkedvetlenítették.

Már az is bosszantotta, hogy a májusra határozott országgyűlésre nem kapott rendes meghívót. Azt is úgy kellett ki-erőszakolnia, magyar honpolgári jogára való hivatkozással. Mikor aztán Törös közbenjárására a meghívót megkapta, és ennek alapján Chernell Györgyöt, Szemere Pált és Klobucizky Andrást követei gyanánt ki is küldötte: akkor egyszerre azzal lepték meg, hogy az országgyűlés augusztusra halasztatott.

Ez aztán minden eddigi reményét eloszlatta arra nézve, hogy Ferdinánddal egyezsége jöhessen.

Ferdinánd azonban maga is sejtette, sőt az országgyűlés elhalasztását sürgető érseknek ellenvetésképen el is mondotta, hogy a fejedelem szószegegessel és diplomaseréttessel fogja vádolni. Azért jún. elején Töröst küldötte a fejedelemhez, hogy a királyné halála miatt az országgyűlésnek elhalasztásába való belenyugvását kieszközölje. De a fejedelem, midőn egyfelől őszinte részvétét fejezte ki a királyné gyászos kimulta felett, másfelől az országgyűlés elhalasztását nem helyeselhetette. Ha csak az én ügyeimről volna szó — úgymond — könnyen bele tudnék nyugodni felséged intézkedésébe: de mivel az országgyűlésnek halogatás nélkül való összehívását a magyar rendek összesége és felséged diplomájának ereje hathatósan követelik,

azoknak megváltoztatása vagy más értelmének elfogadása nem áll hatalmamban. ¹⁾

Törös ez alkalommal a vitás pontokat is megbeszélte a fejedelemmel.

Teljes önérzettel mutathatott azon békülékeny szellemre, melyet az érsekkel szemben ő erősített meg a király követében, a kik jún. elsején írott levelökben egyebek között arról értesítik a királyt, hogy Murány várát illetőleg azt irták a fejedelemtől, vesse magát közbe Illésházy nál, hogy Wesselényivel egyezzen ki. De hozzá teszik, hogy ettől ők magok sem várnak eredményt, mert a templomok visszaadása után Murány ügye volt a fejedelem részéről tett halogatásnak legfőbb oka. Meggyőződtek a felől, hogy a fejedelem mindaddig nem fogja eszközöltetni a végleges végrehajtást, míg a nevezett Murány és Balogh vára át nem adatik Illésházy-nak és Lisztinek, és míg a békekötés után elfoglalt templomok is vissza nem adatnak. Azért hasztalannak és veszélyesnek tartják e várak átadásának halogatását.

Arról is értesítik a királyt, hogy május utolsó napján a fejedelmi követekkel folytatott tanácskozás alatt meggyőződtek, hogy a fejedelem nem hajlandó engedni az ismeretes pontokra nézve. Szigorúan ragaszkodik előbbi resolúciójához úgy a jezsuiták ügyében, mint a hét vármegyében lakó rendek esküjére nézve is. Ez utóbbit illetőleg három érvet hoznak fel: 1. hogy a diplomában nincs arról szó, hogy előbb vagy utóbb teendő-e le az eskü; 2. hogy Bethlen korában is csak mindennek végrehajtása után tették le az esküt; 3. hogy kötesnek látják, ha vajjon ő felsége és hivei végre fogják-e hajtani a templomok, s a murányi és baloghi vár átadását, mivel eddig is az ellenkezőt tapasztalják.

Ily körülmények között a követek nem látják szükségesnek, hogy továbbra is Tokajban hagyassanak; sőt ellenkezőleg szükségesnek tartják, hogy a diploma értelmében végrehajtandóknak végrehajtása tovább ne halasztassék. Végre a fejedelmi követek felhívása folytán kéri ő felségét, hogy Ba-

¹⁾ Rákóczy levele aláírás nélkül jún. 6. 1646. Orsz. lev.

lassa Ferenczet komolyan meginteni kegyeskedjék, hogy a fejedelem irányában sértő szavaktól tartózkodjék. ¹⁾

Törös, a király és társai nevében ezeket kívánta a fejedelemtől:

1. az erdélyi rendek biztosító okmányt adjanak a hét vármegyét illetőleg;
2. a hét vármegyében lakó rendek térítvényét adjanak és tegyék le az esküt;
3. ő felségének minden hívei, úgy a főurak, nemesek, szabad kir. és bányavárosok és egyebek, valamint Dévényi István térítvényét adjanak hiteltétel és a javak visszaadásának kötelezettsége mellett, a diplomák értelmében;
4. a tapasztalás mutatja, hogy a fejedelmi biztosok visszaadó rendeletének ellentállanak azok, a kiknek kezében a mult zavargás idejében elfoglalt birtokok és templomok találtatnak; intézkedjék tehát ő nagysága fejedelmi hatalmával fogva, hogy a biztosok visszaadási rendeletének minden híveinél érvény szereztessék;
5. adassék ki visszaadási rendelet késedelem nélkül a somogyi és más templomokra vonatkozólag, az egyezség pontjai értelmében;
6. A diplomák valódi értelméhez képest adassanak vissza a jezsuitáknak, mint a zavargás előtti igazi és kétségtelen birtokosoknak; a miszlei prépostság, az ondi, zombori és a tokaji hegyekben levő barátságosi szőlőkkel együtt; az ingatlanokra és lakásukra vonatkozó kérdés a legközelebbi országgyűlésnek hagyatván fel;
7. a fejedelem jelöltessen ki bizonyos helyet Kassán a kath. vallás szabad gyakorlása czéljából;
8. állíttassa vissza a fejedelem a bécsi kereskedők kincseit, pénzét, úgy aranyban, mint talérokban, úgyisint a Kassán és másutt elhelyezett kötelezvényeket;
9. a királyi biztosok írásbeli kérvényt nyújtottak be a fejedelemnek Kovács János kötelezvényével és a pozsonyi harminezados kérvényével együtt 500 birodalmi tallér ügyében, mely 1642. okt. 18-án ő felsége engedélyéből a fejedelemhez hajtott ezer ökörért jár;
10. Adorján és Margita birtokának felét a diplomák és resolútió értelmében adassa vissza Csáky Lászlónak.

E pontokra a fejedelem biztosai azt felelték, hogy:

1. a mi az erdélyi rendek biztosító okmányát illeti, arra nézve be kell várnai az országgyűlés összehívását, mely nélkül semmi tenni lehet; mihelyest az alkalmas idő bekövetkezik, a fejedelem e tekintetben szívesen alkalmazza magát a diplomához;
2. minthogy a hét vármegye rendeinek térítvényadása az 1622-ki diplomában nincs kikötve, tehát azt nem is kell követelni;

¹⁾ A követek jelentése jún. 1-ről 1646. Orsz. lev.

de hogy némely hivatalnokok az esküit letegyék; arról a fejedelem az előbbi békekötések példája szerint gondoskodni fog;

3. 5 felségének minden hívei térítvényt adnak, Dévényi Istvánnal együtt; érvényben maradván némely birtokok ügyében a fejedelemmel kötött szerződések;

4. hogy némelyek a fejedelmi biztosok visszaállítási rendelete ellen eselékedtek, az a fejedelem tudtán kívül történt. Egyébiránt 6 nagysága gondoskodni fog, hogy a hibák még e bizottsági tárgyalások alatt kiigazíttassanak;

5. a somogyi és más templomok a biztosok határozata szerint adassanak vissza;

6. a mizsei prépostság adassék azok kezébe, a kiké volt a zavargás előtt. Az ondi és zombori szülők azonban maradjanak azon állapotban a mit a jog és határozatok kívánnak; fennmaradván 6 nagyságának öröklési joga, a mi a barátságosított illeti, arra nézve már van határozat, hogy a fejedelemé marad;

7. a fejedelem nem ellenzi, hogy a hét vármegyében szabad vallásgyakorlat legyen a diploma szövege és az arra hozott határozat szerint;

8. a királyi biztosoknak erre nézve már van resolútiójok;

9. Kovács János örökösei az ügy tisztábahozatalára átküldetnek, és ha ki fog tűnni, hogy a fejedelem a kívánt fél harminezadot fizesse, azt nem fogja ellenezni;

10. Hogy Adorján és Margita birtokait a fejedelem visszaajdja birtokosaiknak, az az illetők közti egyezség dolga.

E válaszból újra meggyőződhetett a király, hogy a fejedelem nem fog engedni. Éreznie kellett, hogy az országgyűlés elhalasztása miatt a bizalmatlanság új tápot nyert; és óhajtania kellett annak mielőbbi megszüntetését.

Mikor követei jún. 1-jén megsürgették, hogy részletes jelentésekre válaszolni kegyeskedjék, akkor jún. 12-kén kelt válaszában röviden csak azt mondá, hogy az érintett dolgokra nézve már máj. 31-ki levelében megadta az utasítást. Most is a mellett áll. Inti azonban őket, hogy a tárgyalásokat az ő előleges értesítése nélkül félbe ne szakítsák. Értesíti őket arról, hogy Balassa Ferenczet megintette, hogy a fejedelem ellenében szórt rágalmazó szavaktól tartózkodjék. Ugyan ez a Balassa Ferencz készenk nyilatkozott, hogy nemcsak a Balassa-fele birtokot, de a várbeli portiót is kész visszaadni, a mit tehát végre is kell hajtani.¹⁾

¹⁾ Eredetije orsz. lev.

VII.

A király újabb nyilatkozata. — A fejedelmi követek kérdései — és nézete a nehézségek iránt. — A fejedelem félbe akarja szakítani a tanácskozást. — A protestatio.

Június közepén úgy állott a dolog, hogy a tárgyalások mind két részről félbeszakítottak.

A király követei előtt nem volt titok, hogy a fejedelem a négy pontra nézve semmi körülmények között nem fog engedni. De érezniök kellett azt is, hogy a tárgyalások megszakításából kiszámíthatatlan bonyodalom fog származni.

Törös, ki hidegtelel miatt fölmentetni kívánta magát a követi állástól, még egyszer komolyan kérte urát, béküljön ki a fejedelemmel, mert nagy baj lesz, ha eredménytelenül kellend széteszolniök.

«Eddig ugyan — írja — minden csendben van a fejedelelemnél; de ha a commissio eredmény nélkül oszlik el, és a német birodalmi béke meghiúsulása esetén az ellenség közelebb jön, akkor kétségtelen, hogy az országgyűlés elhalasztása miatt is megsértett diploma alkalmat fog adni fegyverfogásra.»

Többi társai időt akarván nyerni a legvégső elhatározásra, jun. 15-kén meg egyszer előterjesztették azon ismeretes pontokat,¹⁾ melyekre nézve a király a fejedelem részéről teendő végrehajtást illetőleg még egyszer előadta óhajtását; jelesül a jezsuiták lakára és birtokára, — a hét vármegye eskületételére, — az elfoglalt templomok visszaadására, — Murány és Balog várának átengedésére vonatkozólag.

A fejedelmi követek gyanús szemmel fogadták e pontokat. Hamarjában nem tudták elképzelni, mi változás történhetett a királyi udvarnál, hogy egyszerre váratlanul új pontokat terjesztenek elibök. Első meglepetésökben tehát engedelmet kértek a király biztosaitól, hogy e pontokat előbb magok között megbeszélhessék, s válaszukat azután előterjeszthessék.

¹⁾ Lásd: Resolutio suae mtiis super certis difficultatum punctis, dominis commissariis principis Transylvaniae per eiusdem commissarios representanda. — *Szilágyi*: Linczi béke 480—483. l.

Ez megtörtént. Válasz helyett azonban először azon kérdést intézték a király követéhez: ez-e ő felségének végleges és utolsó válasza? avagy még más is van?

— Ez a végleges és utolsó válasz — felelték ezek — ezen kívül semmi egyéb utasításunk nincsen.

— Ha így áll a dolog — mondák a fejedelem követei — akkor nem tárgyalhatunk mindaddig, míg ezt a fejedelemmel nem tudatjuk és annak válaszát nem kapjuk. Egyébiránt megígérték, hogy a fejedelem válaszát minél előbb igyekezni fognak közölni.

Magán beszélgetés folytán azonban elmondák nézeteiket; jelesül azt, hogy ha a diploma megsértéséről van szó, akkor azt ő felsége mindjárt a végrehajtás kezdetén megsértette. Először az országgyűlésnek oly hosszú időre való elhalasztása által, holott pedig a diplomában az van, hogy ő felsége a diplomák kicserélésétől számítandó három hónap alatt, minden halogatás nélkül fogja a gyűlést összehívni. Másodszor abban is megsértetett a diploma, hogy daczára minden további templomfoglalás határozott tilalmának, némelyek mégis mindjárt a diplomák kicserélése után, sőt e tárgyalások folyama alatt is, foglaltak el templomokat; például Balassa Ferencz Hontban és mások, — s ő felsége e templomok ügyének eligazítását is az országgyűlésre terelte.

Ezeknél fogva kijelentették, hogy nem látják, miből mérítsen reményt a fejedelem arra nézve, hogy a diploma ezentúl meg fog tartatni; és hogyan engedje meg, hogy a hét vármegye magát ő felségének esküvel lekösse, mikor már is régen megsértette a diplomát! Harmadszor az által is sértve látják a diplomát, hogy Murány és Balog várai még eddig sem adták vissza törvényes birtokosaiknak, s ő felsége nem is akarja a diploma igaz értelmét alkalmazni, hanem előleges osztozást emleget. Csodálkozva és méltatlankodva hallják, hogy Wesselényi huszonhat ezer forintot követel, melyet már e tárgyalások folyama alatt vett fel e birtokra, és a maga javára felhasználta, — és most minden jog és méltányosság ellenére osztozni akar.

A mi a jezsuitáknak Kassán és Szatmáron való lakását illeti, arra nézve csodálkozásukat fejezték ki: mi okon, mi

ürügy alatt kívánnak a jezsuiták e két városban lakni, a hol semmiféle jóra való házkok nincs. Igaz, hogy Kassán a főparancsnoki házban a generalis szívesességéből, Szatmáron pedig a kapitány mellett néhány évig tartózkodtak; de azért ezt helyesen nem lehet a jezsuiták lakásául, residentiáíul tekinteni.

A templomok és javak visszaadása körül is sok nehézség forgott fenn.

A fejedelem Törös által is követelte a templomoknak visszaadását; a maga részéről is megígérte azt, ha ő felsége őszintén fog eljárni. De minthogy Ferdinánd se Murány és Balogh várát, se a békekötés óta elfoglalt templomokat visszaadni nem akarja, azért az ő követei nem igen remélik az egyezséget. Mindazáltal kérnek új utasítást, mely 3—4 nap alatt valószínűleg meg fog érkezni. Addig egy kis türelmet kérnek Ferdinánd követeitől.

Ezek azonban attól tartottak, hogy a fejedelem szándékosan fogja halasztani az időt, s egyszer csak visszahívja követeit. Ez esetben a király követei igen kellemetlen helyzetbe jönnének, a király tekintélyén pedig nem kis csorba ejtetnék. Kénytelenek lennének Eperjesre vonulni urok birtokára. Kérik tehát ő felségét; adjon utasítást, mit tegyenek? Maradjanak-e továbbra is Tokajban, vagy haza menjenek?

Magok a kir. követek is beismerték, hogy Murány és Balogh várának, továbbá a békekötés után elfoglalt templomoknak vissza nem adása képezi a bizalmatlanságnak és gyanakodásnak legfőbb okát. Remélték is, hogy ha ő felsége e két pontra nézve teljesíti a fejedelem kívánságát, akkor az egyetértés helyre áll. Azért jún. 16-kán kelt jelentésökben azon nézetöknek adnak kifejezést, hogy a békekötés után elfoglalt templomokat — ha ugyan ilyenek vannak, — úgyszintén a két említett várát is, vissza kellene adni törvényes birtokosaiknak. Wesselényi követelését is vissza kell utasítani.

A hét vármegye által letendő eskü idejére nézve a diploma határozottan nem rendelkezvén, nem tartják érdemesnek, hogy e miatt fennakadás legyen. Sőt nagyobb baj elkerülése tekintetéből, ajánlják, hogy fogadtassék el a fejedelem ajánlata. Mert bizonyos, ha a tárgyalások megszakításával a követek

elszölednek, az egész ország felzúdul és fegyverre kél. A fejedelem annyira készen áll a felkelésre, hogy ha akarja, három négy hét alatt talpra állíthatja hadseregét, mely nem csekély számú katonaságból áll. Ezt a követek nem akarnák; azért kérik a királyt: határozza el magát minél hamarább.

A mi a jezsuitáknak Kassán és Szathmáron való lakását illeti, ebben is engedékenységet ajánlanak Ferdinándnak azon esetben, ha a fejedelem továbbra is ellenkeznék. Mert bizonyos, hogy a jezsuitáknak Kassán a főparancsnokság házában kívül egyéb lakásuk nem volt; s alig lehetne helyesen követelni, hogy azokat a fejedelmi követek, mint vallásuk üldözőit, befogadják. Hasouló nézetben vannak a szatmári lakásra nézve is, ámbár elismerik, hogy e rend mind a két említett helyen sokat tehetne a kath. vallás érdekében. A javakra nézve megelégedhetnének azzal, hogy azok ő felsége követének kezében maradjanak, mit a fejedelem se ellenezne; továbbá, hogy a homonnai lakást továbbra is bírják, míg t. i. ő felsége más-kép nem fog intézkedni.

Az egész jelentésből világossá lesz, hogy a követek tökéletesen kimerültek, és hogy minden áron szabadulni akarnak Tokajból. ¹⁾ Ugyanaz nap Szenkviczey Mátyás titkár által jelentették, hogy a fejedelem az ismeretes négy pontban nem enged — kérnek tehát utasítást: mit tegyenek? ²⁾

A királyi követeknek e jelentéséből látható, hogy a fejedelem kemény magatartása mily nagy hatást gyakorolt ellenfeleire. Világossá lőn, hogy egyedül a fenyegető veszély birt kényszerítő hatással az alkudozókra. A mit eddig határozottan tagadtak, azt most hajlandók elismerni; a miről eddig hallani sem akartak, azt most egyszerre megengedhetőnek jelentették ki.

A fejedelmi követek el voltak határozva, véget vetni a haszontalan huzavonának, s június 22-kén tartott közös ülésben ünnepélyes óvást jelentettek be a királyi követek azon eljárása ellen, mely szerint az elfoglalt templomok visszaadása körül új meg új nehézségeket tesznek. Igaz, hogy a királyiak

¹⁾ A követek jelentése jún. 16-káról 1646. Orsz. lev.

²⁾ Ugyanott.

e magatartást a csatatérről érkezett kedvezőtlen híreknek tulajdonították; de a fejedelmi követek több rendbeli leveléből világossá válik, hogy komolyan félbe akarták szakítani a tárgyalásokat.

Magok a királyi követek is azt jelentették uroknak, hogy a fejedelem biztosai kijelentették, hogy a fejedelem nem hajlandó engedni az ismeretes 4 pontban; és hogy a király részéről ilyenek fészegetésében csak szándékos idő halasztást látnak. Ez nem mozdítja elő a békét; de nem felel meg a diplomák tartalmának sem.

Azért a fejedelem azt hagyta meg nekik, jelentsék ki protestatiójukat és szakítsák félbe nem a tárgyalásokat egészen, de csak az e biztosokkal való tárgyalást. Kéressék meg ő felsége, küldjön ki oly biztosokat, a kik ő felségének őszinte szándékát és határozatát fogják előadni, és nem hamis informatiót fognak neki tenni.

A fejedelmi követek protestatiója ellen viszont a király követei is protestáltak, és kijelentették, hogy minden hiteles helyen protestálni fognak, lássa a világ, hogy a király részéről minden megtétetett a diplomákban foglalt pontok végrehajtására; de a fejedelem, a ki a biztosok közelében tartózkodván, nehéz feltételeket szabott, sőt mi több, magát a commissiót is ok nélkül széteszlatni akarja. Ebből világos, hogy a fejedelem nem őszintén tárgyal ő felségével. Meg is kérték az illető követeket, beszélnek rá a fejedelmet, ne szakítsa meg a tárgyalásokat, mi által a közbéke botrányt, ő felségének tekintélye pedig csorbát szenvedne; hanem várja be ő felségének a szóban levő nehézségekre adandó újabb resolútióját.

Ezt azok meg is ígérték. Ezzel az nap a tanácskozás véget ért.

A fejedelmi követek aztán egy gyors futárt küldöttek át a fejedelemhez, a ki jún. 26-kán azt a feleletet hozta, hogy a szóban forgó négy pontra vonatkozó válasza az utolsó volt, attól egy hajszálnyira sem hajlandó eltérni; annál kevesebb hajlandó felette tanácskozni. Ám kérjenek a királyi biztosok Linczből ő felségétől erre új resolútiót, s azt 14 nap alatt közöljék ő vele.

Szenkviczy jún. 28-kán megindult Linczbe, s ott társai nevében előadta, hogy mivel a jezsuitáknak a zavargások előtt se Kassán, se Szatmáron rendes lakásuk csakugyan nem volt, e pontban engedni kellene a fejedelem kívánságának. A hét vármegyében lakó rendek eskületétele is elhalasztható az átadásig; miről a fejedelem térítvényt adhatna, melyben fejedelmi szavával és keresztyén hitére fogadná az átadást. A mi a zavargás idején és a békekötés után elfoglalt templomok visszaadását illeti, arra nézve a diploma világosan nyilatkozik, mihez képest az esztergami érsek és Nádasdy komolyan lennének megintendők engedelmességre. Murány és Balogh várát szintén át kellene engedni előbbi birtokosaiknak. Csáky Istvánt, Balassa Ferenczet és Giczzy Istvánt kényszeríteni kellene, az illető várerősségek és birtokok átadására.

Ezzel megelégednék a fejedelem; helyreállana a béke.

A király engedett az okoknak. A templomok visszaadására kiküldötte Szunyogh Gáspárt és Kerekes Andrást, hogy azok magokhoz véve a fejedelem részéről is két követet, járjanak el a dologban. Addig a többi követek maradjanak Tokajban. Ha a fejedelem más biztosokat követelne, azon esetben ő felsége minél előbb intézkedni méltóztatnék. ¹⁾

VIII.

A királyi követeknek ünnepélyes ellenprotestatiója.

A mig Szenkviczy Linczben járt a királyi biztosok számára adandó új resolútióért, addig a Tokajban maradottak elkészítették azt az ünnepélyes nyilatkozatot, melynek célja volt megmutatni a világnak, hogy ő felsége a király őszintén törekedett a béke biztosítására, de a fejedelem meggátolta őt a közjóra irányult működésében.

Ez a nyilatkozat, mely Szenkviczy visszatérése után feleslegessé válván, tényleg sohasem adatott át a fejedelmi követeknek, egyike a legérdekesebb okmányoknak. Megérdemli, hogy részletesebben is megismerkedjünk vele.

¹⁾ Törés jelentése 1646. júl. elején.

A királyi követek megütközéssel fogadják a vádat, mintha ők volnának okai a halogatásnak. Hivatkoznak az irományokra, melyek tanúbizonyságot tesznek arról, hogy a diploma értelmében mindent készek voltak végrehajtani, ha a fejedelem részéről nem gördítették volna minduntalan új meg új akadályok. Emlékezzenek vissza a fejedelmi követek február második körüli eseményekre. A császári követek sürgették a hét vármegyék kassai gyűlésének összehívását, hogy minél előbb célhoz juthassanak. De azt nem érthették el; sőt Eperjesen egész hónapot töltöttek el, míg végre Tokajban hozzá foghatlak a munkához. Beadott kívánataikra késedelmes választ kaptak, úgy, hogy éppen ők panaszolkothattának a fejedelmi követek eljárása ellen.

A mi már az egyes pontokat illeti, mindenek előtt a jezsuiták kérdését hozzák fel. A fejedelmi követek azt állítják, hogy a törvény értelmében állandó birtokkal nem birhatnak, és hogy se Kassán se Szatmáron nem birnak residentiákkal; pedig ennek ellenkezője már többször ki lett mutatva. De mert ez újra tagadtatik, kénytelenek ismét kimutatni, hogy a jezsuiták birtokjoga és lakása királyi hiteles diplomákon alapszik. Kérdik: nincs-e joga ő felségének tetszése szerint adományokat tenni? Ha igen, akkor nem lehet állítani, hogy a jezsuitáknak Kassán és Szatmáron nem volt residentiájok, mert ha nem is adta nekik ő felsége a főparancsnoki házat, de mégis azt akarta, hogy azon királyi házban, melyben a generalis lakott, a jezsuiták is lakással birjanak. És ha az előtti időkben a generalisoktól függött is tetszésök szerinti papokat alkalmazni a kápolnában, de mióta ő felsége királyi szavával odahelyezte a jezsuitákat, azóta másrendű papok nem birták e kápolnát. A jezsuiták nem függtek a generálistól, még élelmet sem nyertek tőle, hanem teljesen függetlenül intézkedtek saját szabályaik szerint.

Hogy Bethlen korában Kassán jezsuiták nem laktak, az onnét van, mert akkor nem helyezte őket oda a király hatalomszava. De mivel a mostani zavargás előtt királyi adomány alapján lakással és alapítvánnyal birtak, méltán követelhetik jogaikat. A diploma értelmében a fejedelem tartozik őket visszafogadni. Nem áll a fejedelmi követek feleletében foglalt

azon állítás, hogy a császári követek a diploma ellen cselekednek, midőn a diploma 4-dik pontjának *se* szavait, *se* értelmét nem akarják elfogadni, mert ott világosan ki van fejezve, hogy ő felsége akképen engedte át a fejedelemnek a vármegyéket, a mint azokat az egykori fejedelem bírta. Mert a diploma 4-dik pontjának azon záradéka, hogy t. i. a fejedelem a hét vármegyét úgy bírlassa, mint hajdan Bethlen, nem úgy értendő, mintha az ő felsége által időközben tett adományok az új békekötés által elvesztenék érvényüket. Ez nemcsak ő felsége tekintélyét sértené, hanem a hét vármegye legtöbb indigenájára nézve is sérelmes volna. Törvényes jogaik és szabadságaik súlyos csapást szenvednének. Ez Bethlennek sem volt megengedve, a mint alább ki fog tűnni. Ugyanis a diploma 4. pontjának záradéka nem általánosságban értendő, mintha t. i. valaki időközben nyert jogaival szabadon nem élhetne; nem lehet azt a jezsuitákra alkalmazni, a kik a kassai residenttiát s más javakat ő felségétől nyerték. A miket ő felsége béke kedvéért a fejedelemnek akart adni, azok névszerint vannak felsorolva. Minden más javakat vissza kell adnia a törvényes birtokosoknak, a diploma 3. pontja szerint.

Az a záradék akképen értelmezendő, hogy a hét vármegye azon feltételekkel adatott át a fejedelemnek, a minőkkel egykor Bethlennek. Melyek azon feltételek? Olvashatók a nikolsburgi békekötésben . . . és az 1622. 29. t.-cikkbén. A jövedelmekről a jelen diploma 4. pontja intézkedik. Elmondatik, hogy a r. kath. vallás gyakorlata és egyházi jurisdictiója szabad; hogy a tizedek törvényes uraiknak visszaadassanak; hogy az ország törvényei, szabadságai és jogai fentartassanak; hogy az egyházi javak adományozása és a kegyúri jogok tiszteletben tartassanak stb. . . . mindezeket úgy kell érteni, hogy nem kell ellenkezőleg cselekedni; ez az értelme annak, hogy a hét vármegye akképen adatott át Rákócynak, mint hajdan Bethlennek.

A mi a jezsuitáknak szatmári residenttiáját illeti, arra nézve hasonló okokat lehet felhozni. Ezt is ő felsége alapította királyi hatalmával, úgy, mint a kassait. Ez abból is kitűnik, hogy ő felsége, mint a béke szerzője sürgeti a residentia visszaállítását; s nem fogadja el azt a magyarázatot, mintha

a jezsuita atyák e residenttiából kizárandók lennének. A császári követek szívesen bocsátják bölcös és discret férfiak ítéletére azt, ha vajjon a fejedelmi követek helyesen és igazságosan járnak-e el, midőn a jezsuiták nevezett residenttiáit elismerni nem akarják?

A fejedelmi követek azt állítják, hogy a jezsuiták törvény által tiltattak el jószágok birhatásától, és hogy e törvény más ellenkező törvény által nem töröltetett el; ennek következtében azoknak birtokai nem adandók vissza, mert azok nem törvényes birtokosok. A császáriak elismerik, hogy a jezsuitákra vonatkozó törvények ellenkező törvények által nem töröltettek el; de felhozzák az ellenkező gyakorlatot, mely tényleg eltörölte a törvényt. Napnál világosabban bizonyítható, hogy a jezsuiták ellen hozott törvény életbe soha sem lépett, mert a jezsuiták az előtt is, azután is birtak állandó jószágokkal s azok használhatási jogában megerősítették, még ama törvény után is. Így volt ez a kassai és szatmári residenttiákkal is. Már pedig a régi magyar törvények szerint »*usus realis et continuus saepe tollit legem.*» Hogy mi az *usus*, vagyis a szokás, az meg van írva, a Tripartitum prologusában. Érvényéhez csak az követeltetik, hogy észszerű legyen, hogy ne ellenkezzék az isteni, természeti és népjoggal. Már pedig az, hogy a jezsuiták állandó jószággal birjanak, nem ellenkezik az isteni joggal, mert hiszen éppen isteni dolgokat tanítanak; nem ellenkezik a természeti joggal, mert a birtoklás joga természetes; nem ellenkezik a népjoggal, sem a polgári joggal, mely leginkább az enyim s tied közötti különbségen alapszik, a mi a jezsuitákra is alkalmazható. Ha ezek a fejedelmi követeknek *non sunt ad palatum*, akkor mondják meg, ezeknek melyike ellen vétének a jezsuita atyák?

Kétségen kívül azt fogják mondani, hogy ez ellenkezik a pozitív joggal, melynek ellenében a szokás nem érvényes. Arról is szól a Tripartitum, hogy mi teszi érvényessé a szokást a törvény ellenében. Az a kérdés, hogy miért kell a jezsuitáknak állandó jószággal birniok, nem tartozik ide. Az másutt bővebben lesz kifejtve. A szokásjog érvényességéhez megkivántatik, hogy elő legyen írva, azaz, hogy legyen bizonyos ideje, melyben életbe van léptetve, s mely megszentesi. Ahhoz pedig a pol-

gári jog szerint elegendő tiz esztendő. Továbbá megkívántatik a tények gyakorisága. Néha egy tény, ha folytonossá lesz az illető időn át, szokásjoggá lesz a positiv törvény ellenében. Mindezekről bővebben szól a Tripartitum idézett helye.

A jezsuiták birtokaiknak állandó birtokában a szokásjogot megállapító időt nem egyszer, de négyszer is átérték. A mi az illető törvényt illeti, arra nézve a császáriak megjegyzik, hogy mozgalmas időben a bécsi békekötésben hozatott; de az nem is mondható tulajdonképen törvénynek, hanem csak a magyarok bele nem egyezésének. Ugyanis az illető czikkely így hangzik: *A magyarok nem egyeznek bele*, hogy a jezsuiták állandó jószággal birjanak. Ehhez azonban ő felsége nem járult. Ugyanis az illető czikkely másik része ezt mondja: ő felsége azonban ragaszkodik saját jogaihoz. Oly határozat pedig, mely a király beleegyezése nélkül jött létre, nem lehet érvényes. A császári követek nem ismerik el, hogy ezt lerontaná a jezsuitákról szóló 1608-diki t. cz., mert ez az előbbinek csak megerősítése. Minthogy pedig az előbbeni ő felsége nem hagyta helyben, tehát a reá alapítottnak sem lehet más értelme. Hogy világosabbá tegyék a dolgot, így okoskodnak: a bécsi békekötés illető pontja vagy volt érvényes, vagy nem volt. Ha volt, akkor világos, hogy a királyi jog a jezsuiták mellett szól; ha nem volt, akkor annak megerősítése sem lehetett érvényes; mert a mi nincs, az nem erősíthető meg. Hogy ő felsége soha sem mondott le azon jogáról, bizonyítja az a tény, a mely szerint a túróczi jezsuita prépostot meghívta az országgyűlésre, és hogy több jószágot adományozott nekik.

Hogy pedig ő felségének teljes joga van egyházi javadalmakat adományozni, az világos abból, hogy a magyar királyok voltak az országban levő összes egyházaknak, püspökségeknek, apátságoknak és prépostságoknak alapítói, és mint ilyenek bírnak a patronatusi, a kinevezési és adományozási jogokkal. Innét nevezték őket mindig apostoli királyoknak; s a régi törvények (Tripart. I. rész, II. titulus) alapján mindig bírtak egyházi javadalmak szabad osztogatásának jogával. Csak abban szorítottak meg, hogy a javadalmakat, ne tudatlan és alkalmatlan, hanem érdemes személyeknek adják (Ulászló 3: 67. és Ferdinánd 1550: 18. t. cz.) Szent István rendelkezései Decr.

Lib. I. cap. 2. És kik érdemesebbek és ügyesebbek, kik tudományosabbak és vigyázóbbak az egyházban, mint a jezsuiták? Kiknek munkája gyarapítja jobban az isten egyházát hazánkban, mint a jezsuitáké? Ez világos. Ez az a mit irigyelnek tőlök. Nem is lehet tehát a jezsuitákat a királyi tekintély súlyos megsértése nélkül kizárni. Miből világos, hogy a fejedelem a királyok által törvényesen adományozott residentiákat és egyéb birtokokat a jezsuitáktól el nem vehet, hanem azokat a diploma értelmében vissza kell adnia.

A második pontra nézve is lényeges megjegyzéseik vannak.

Vádolják a fejedelmet, hogy a diploma pontjait nem tartotta meg, sőt hogy egyenesen azok ellen cselekedett. Felhozzák azt, hogy nem engedi a diplomában kívánt esküt letétni; hogy nem sűrgeti az erdélyiek részéről teendő biztosítékot a vármegyék leendő visszaadására nézve; s általában, hogy akadályozza a végrehajtást, s mindezzel ő felségét a királyt vádolja. Hogy ez helytelen és igaztalan eljárás, azt hosszasan bizonyítgatják, összehasonlításokat téve a nikolsburgi béke némely pontjai és a mostani diploma között. Ha az egyik fél meg nem tartja az egyezséget, akkor a másik sem kötelezhető reá. Ő felsége a hét vármegyére vonatkozó kötelezettségét teljesítette; megkövetelheti, hogy a fejedelem viszont teljesítse a magáét. A Bethlen korára való hivatkozás nem lehet indok valaminek meg nem tételére, mert akkor más viszonyok voltak. De ha megnézzük az 1626-ki diploma 4. és 5. pontját, világos lesz, hogy akkor a hét vármegyének és a hajdú városoknak előbb kellett tétitvényt kiállítaniok és esküt tenniök, s csak azután mentek át a többi nehézségek elintézésére. Különben Bethlen követeinek keménysége nem lehet argumentum.

Az erdélyiek részéről adandó biztosítólevél emlegetésénél sem lehet Bethlen példájára hivatkozni; mert az akkor mindjárt kezdetben történt, s oly erős feltétel volt, mely nélkül az országnak oly jelentékeny részét nem lehetett volna átengedni. De ha másképen lett volna is, egy régebben elkötött hibából nem lehet következtetést húzni a jelenre.

A fejedelmi követeknek azon érvelését sem fogadhatják

el, hogy a fejedelem a diploma megtartására csak úgy kötelezte magát, ha ő felsége a maga részéről is megtartja. Olvassa el bárki a diploma azon pontjait, melyekben akár a hét vármegye a fejedelemnek átengedettik, akár a vallás és a templomok említettnek, azokban sehol ilyen kikötés nem foglaltatik. Igaz, hogy a fejedelem részéről ő felségéhez benyújtott replicában két vagy három helyen előfordúl, hogy ő felsége részéről hasonló történjék; de ez nem vonatkozik a hét vármegye átengedésére, sem annak feltételeire, pl. az erdélyiek által adandó biztosító levélre, vagy a vallásra és a templomokra, hanem csak azon birtokokra, melyek a fejedelem kezén most vannak, kivéven azokat, melyek a jelen alkudozás alatt kezében hagytak. Ez kitűnik a fejedelem diplomájának 3. pontjából. Továbbá vonatkozik mindazon birtokokra, melyeket a jelen zavargás ideje alatt ő felsége, vagy a nádor másoknak adományozott, vagy melyeket mások elfoglaltak, a mint a király azon diplomájának 9. cikkéből látható, melyet a rendeknek kiadott. Azonkívül a hadiszerekre vonatkozólag mind a két félre nézve a fejedelmi diploma 3. cikke intézkedik.

Azért ő felségét igazságosan kárhoztatni nem lehet, hogy az evangélikusok templomait még idáig nem adta vissza, mert a nevezett kikötés erre nem vonatkozik. Ő felsége azt is megígérte, hogy előbb a fejedelem teljesíti a végrehajtást; mert illő, hogy ő tegye előbb, és ne ő felsége, a ki nem adott okot a zavargásra. Azután ő felsége biztosai is tovább fognak haladni, hogy bebizonyítsák, hogy ő felsége mindent őszintén akar végrehajtani. A samarjai templom ügye is így magyarázandó, mely az illető felek között barátságos megoldást nyert. A barátságos kiegyezés pedig törvényes dolog.

Elismerik, hogy ő felségének a diplomák kicserélésétől számítandó három hónap alatt országgyűlést kellett volna összehívnia; ezt meg is akarta tenni; ki is hirdette, de a császárné gyászos kimulta miatt, meg nem tarthatta. Ki lesz oly rideg bíráló, a ki ezért ő felségét a béke és diploma megszegésével vádolhatná?

Volt még egy harmadik pont is, melyre válaszoltak: a zavargások után elfoglalt templomok ügye. Tagadhatatlan, hogy a békekötés pontjaiban az van, hogy ezután templom-

foglalások ne történjenek, de hogy azok a jelen diploma értelmében az országgyűlés előtt lettek volna visszaadandók, az tagadásba vétetett. Ugyanis a diploma világos szavakkal mondja, hogy a zavargás ideje *alatt* mindkét részről elfoglalt templomok visszaadassanak; azoknak ügye pedig, melyek a békekötés *után* foglaltattak el, az országgyűlésre utasíttatik, hol a foglalók ellen büntetés szabandó lesz. Ezért tehát ő felségét és annak biztosait kárhoztatni nem lehet.

A mi végre Murány és Balogh várakat illeti, e részben is igazságtalanul vádoltatnak ő felségének biztosai; mert ő felsége az illető birtokosokat ki akarta békíteni; s minthogy az nem sikerült, per nélküli osztályt akart létre hozni a felek között. De sohasem tagadta meg az illető birtokok visszaadását azon esetre, ha az illetők ki nem békülnének; a minthogy most is hajlandó a nevezett várakat visszaadni a diploma értelmé szerint . . .¹⁾

IX.

Ferdinánd június 27-ki levele engedékeny; — a fejedelem legtöbb kívánságát teljesíteni akarja.

E részletes válasz hangjából láthatjuk, hogy a királyi követek befejezettnek tartották szereplésüket, és csak a királyi visszahívó levelét várták. Rendkívül féltették urokat azon megaláztatástól, mely okvetetlenül bekövetkezett volna, ha a fejedelmi követek ott hagyják vala a tanácskozásokat. Azért mindent elkövettek ez utóbbiaknál, ne távozzanak, míg Szenkviczy vissza nem tér Linezből, s míg az ő általa hozandó királyi végleges válaszból nem értik meg további teendőiket. Ezek készeknek nyilatkoztak a királyi választ bevárni.

Azonban, a míg Szenkviczy odajárt, addig megérkezett a királynak egy határozata, jún. 27-ről, melyben a követek jún.

¹⁾ Responsum Commissariorum S. C. Regiaeque Majestatis, D. D. nostri clementissimi ad finalem et categoricam Resolutionem Illustrissimi ac Celsissimi Principis Regni Transylvaniae per duos suos Commissarios ejusdem die 26 mensis Junii representata et exhibita . . . Orsz. lev.

10-ki és 16-ki levelére azt válaszolta, hogy ámbár már két resolútiót adott, melyekkel a fejedelem megelégedhetnék, de mivel oly nagy nehézségeket támaszt, nehogy az alkudozás haszontalanul elhalasztassék, avagy éppen félbeszakíttassék, és hogy a fejedelem is meggyőződjék, hogy ő a diplomát öszintén akarja megtartani, elhatározza, hogy a végrehajtás addig követett rendjétől eláll, és elfogadja az ellenfél javaslatát.

Az egyes pontokra nézve utasítja követeit, hogy mivel a fejedelem a jezsuitákat nem akarja törvényes birtokosoknak elismerni s vonakodik azoknak kezébe adni az egyházi javakat, tehát megelégszik, hogy e javak adassanak át más egyháziaknak, vagy az esztergomi érseknek, vagy pediglen a kir. biztosoknak. Minthogy még most sem bizonyos, kiket ért a fejedelem e javak törvényes birtokosai alatt, kérdezzék meg követeitől, kik azok? Különben továbbra is azon legyenek, hogy a jezsuiták lakásaikon maradhassanak, ha azonban ezt nem tudnák kieszközölni, e miatt ne késleltessék a többi pontok végrehajtását. Ám engedjenek e részben is, mivel a nevezett jezsuitáknak csakugyan nem volt állandó lakásuk se Kassán, se Szatmáron.

Az átengedett vármegyék, végvári kapitányok és mások által leteendő eskü ügyében nem lehet a diplomától eltérni. A hét vármegye rendei által adandó reversalis ügyében, jóllehet a nikolsburgi békepontokban erről semmi sem határozott, az addigi szokáshoz kell alkalmazkodni. De, ha ebben sem lehetne engedményt kivívni, azért a tárgyalásokat nem kellene félbeszakítani, hanem tovább folytatni.

A mi már az erdélyi rendek által kiállítandó biztosító iratot illeti, ebben a május 13-kán kiadott rendelet szerint járjanak el. Ő felsége megelégszik azzal, ha a rendek helyett maga a fejedelem keresztyén hitére kötelezi magát, hogy bizonyos időben át fogja adni a megyéket. A maga részéről pedig igéri, hogy az érdeklettek és birtoklók által elfoglalt birtokok tényleg visszaadassanak.

Az elfoglalt templomokra vonatkozólag megmondattott, hogy azok különfélék. Vannak olyan hívek, a kik már nem akarnak református papot, hanem megelégszenek a katolikus lelkészszel. Vannak olyanok, a kik jobbágyaikkal már kiegyez-

tek. Vannak végre olyan templomok is, melyek a békekötés után foglaltattak el. Ez utóbbiakról világosan kimondattott a diplomában, hogy ezután templomfoglalások ne legyenek, hogy a predikátorok parochiájokról el ne üzessenek, és a kik elüzettek volna, azok visszahelyeztessenek, vagy helyökbe mások választassanak. A mi pedig a két előbbi esetet illeti, azokra nézve figyelembe veendő az, a mi a diplomában foglaltatik, hogy t. i. a parasztok vallásukban ne háborgattassanak, és hogy a vallás gyakorlata mindenütt szabad legyen. Ha az illetők felvették a kath. vallást, akkor azokat a templom használatában sem a fejedelem, sem bárki más nem akadályozhatja. E tekintetben is ragaszkodni kell a diplomához.

Hogy pediglen a még némelyek által visszatartott jószágok, úgyszintén a zavargások idején és a békekötés után elfoglalt templomok visszaadását minél előbb eszközölni lehessen: arra nézve kiküldi Szunyogh Gáspárt és Kerekes Andrást, hogy a másik félről kiküldendő szintén két taggal együtt a hely színére kimenjenek, és ott (a mellékelt utasítás szerint) azon javakat és templomokat előbbi birtokosaiknak a diplomához képest tényleg átadják. A többi biztosok azonban maradjanak Tokajban. Ha a kiküldött két biztos olyan helyre jön, a hol az mondatik, hogy a parasztok a templomra nézve kiegyeztek, vagy a hol kellő bizonyítvány vagy nyilatkozat van arról, hogy azok többé nem kívánják visszavitetni a predikátorokat, s megelégszenek a kath. lelkészszel, azon parasztok hallgattassanak ki arra nézve, hogy az illető nyilatkozatot csakugyan ők magok és szabad elhatározásból tették-e? — és ha igen, akkor — mivel a vallásgyakorlat szabadsága a templomok, harangok és temetők szabad használatával együtt biztosítva van — gondoskodni kell arról, hogy azok ne háborgattassanak. Ha azonban az ellenkező sülné ki, a visszaadás eszközölnö.

Ha azonban a javak és templomok visszaadásánál nagyobb nehézségek merülnének fel, s az illető birtoklók a végrehajtásnak ellenszegülnének, és az efféle nehézséget a hely színén elhárítani nem lehetne: azon esetben a biztosok azonnal értesítsék ő felségét, a ki nem fog késni a kellő eszközöket alkalmazni, hogy az illetőket az átadásra kényszerítse.

Ha pedig a fejedelem a maga részéről nem akarná kiküldeni biztosait, s azt követelné, hogy e végrehajtást magok a király követei eszközöljék: azon esetben ezek azt is megcselekedjék.

Azon esetben, ha a fejedelem — mit nem remél — e miatt a tárgyalások megszakításával, követeit Tokajból visszahívna, megkérendő, hogy két biztosát hátrahagyja, hogy az egyes pontok a diploma szerint végrehajtsanak.

Igéri, hogy Csáky Istvánnak és más érdekletteknek minél előbb intő levelet fog küldeni; és jelenti, hogy Wesselényi Ferenczet az ide másolatban csatolt levéllel utasította, hogy Murány és Balogh várait és javait azonnal átadja az illető birtokosoknak.

A többi részletes sérelmekre vonatkozólag azt írja a király, hogy a fejedelem határozatát hibeinek reversalisára nézve el lehet fogadni. Nem tudja, miért tesz akadályt Dévényi István reversalisa ügyében, mert a szerződés, melyre a fejedelem hivatkozik, nem a szerződő felek akaratából jött létre. Törekedni kell tehát, hogy a diplomának e részben is elég tétesség.

A harminczad felére nézve, mely alól a törvény szerint senki sem vétetik ki, ha az tűnnék ki, hogy a fejedelem kötelezve van reá, azt írja a király, hogy az későbbben is előadhatik. Arra nézve, hogy mit határozott a fejedelem a bécsi kereskedőkre vonatkozólag, kéri magát értesíttetni. Egyéb-iránt komolyan meghagyja követeinek, hogy a kiküldendő két követtársukon kívül, a többiek, minden új zavar kikerülése végett, maradjanak Tokajban, és ő felségének előleges engedélye nélkül onnét el ne távozzanak, hanem teljesítsék kötelességeiket. És ha a fejedelemmel másképen nem boldogulnának, sürgessék legalább azt, hogy biztosítsa ő felségét a megyék esküjének reversalisáról, és a Törös által tett resolútiója szerint a templomoknak és javaknak a hét vármegyében való visszaadásáról.¹⁾

¹⁾ Datum in Arce nostra Linczensi die vigesima septima mensis Junii. Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto, Ferdinandus. Eredetie az orsz. levéltárban.

X.

Szenkviczy megérkezik a király új leiratával. — A követek hozzáfognak a templomok visszaadásához. — Az egyezség nem jön létre. — A fejedelem, — majd a király is visszahívja követeit.

A királyi követek azonban e kir. válasz által sem szabadultak meg kellemetlen helyzetöktől. A mint láttuk, ők nem ezt, hanem a Szenkviczy által előadandott előterjesztésre még egy más resolútiót vártak.

Az utazás azonban Tokajtól Linczig sok nehézséggel volt összekötve, úgy, hogy Szenkviczy csak július 14-kén érkezhett vissza.

A követek szívéből nagy kő esett le, midőn megtudták, hogy a hozott új resolúció teljesen összhangzó az előbbivel. Ugyanis a király azt válaszolá nekik, hogy reméli, hogy jún. 27-kén küldött levelével a fejedelem megelégedett. Ő viszont örül, hogy a fejedelem a maga részéről a hét vármegyében elfoglalt templomokat és javakat, úgyszintén — az úgynevezett Barátságos kivételével — a jezsuiták javait is visszaadta. Ferdinánd a jezsuiták kassai és szatmári residentijára vonatkozó ellenvetések alaposágát elismeri, ennél fogva ebben kész engedni; de az úgynevezett »hétszölet« követeli a jezsuitáknak átadatni. Az eskületételt hajlandó az átadás utánra halasztatni, ha t. i. Rákóczy keresztyén hitére fejedelmi szavával megigéri, hogy azt végre fogja hajtani a megyékkel és az erdélyiekkel.

Az országgyűlés elhalasztása miatti sérelemre nézve azt kívánja a fejedelem figyelmébe ajánlani, hogy az a császárnénak váratlan, szomorú halála miatt történt; de a király erősen el van tőkelve, hogy az országgyűlést okvetetlenül megtartja, s tovább nem fogja halasztani. A békekötés után elfoglalt templomok visszaadását is komolyan akarja végrehajtani. E végből meg fogja inteni az esztergomi érseket is, hogy az ilyen templomokat visszaadja. Az intő levelet másolatban oda csatolja.

A mi pedig a jelen mozgalom idején történt templom-foglalásokat illeti, melyek igen különböző természetűek, a mennyiben t. i. a jobbágyok nem kívánnak ref. papot, vagy egymásközt kiegyeztek, stb. azokra nézve az utóbbi levélben tett intézkedéseit ismétli. Menjenek ki a kiküldött követek a nép akaratának kitudása végett, és mindenkinek biztosítsák a vallásszabadságot. Wesselényi Ferencz megintetett, hogy Murányt és Baloghot feltétlenül átadja; hasonlóra utasítottak más érdeklettek is.

Azon rendeletét, hogy Szunyogh és Kerekes menjenek ki a helyszínére, a többi három követ pedig maradjon Tokajban, ismétli: nehogy az ellenfél neki tulajdonítsa a tárgyalások félbeszakítását. Szeretné, ha a fejedelem követei is ott maradnának, de ha azok visszahivatnának, azon esetben, és nem másban, beleegyeznek, hogy Eperjesre vonulhassanak vissza, ott várván be a király további rendeleteit.

A többire nézve ragaszkodik, előbbi nyilatkozatához.¹⁾

E rendelettel a tokaji tanácskozások új stádiumba léptek. Szunyogh Gáspár júl. 19-kén a templomok és javak visszaadása végett megindult Eperjesre. Ott csatlakozván hozzá Kerekes András, Csáky István és Wesselényi, érvényt akart szerezni a király akaratának.

A fejedelmi követek közül szintén kimentek ketten a végrehajtás eszközlésére. Azonban a dolog igen nehezen ment. Sok időbe került, a míg csak az átadandó templomok számát irták össze. Azután következett az illető templomokhoz tartozó jövedelmek meghatározása és átadása. Sok helyen a katolikusok és sok helyen a reformátusok állottak ellent és adtak be protestatiót az eljárás ellen. A követek gyakran panaszkodnak a felett, hogy a papoknak nem annyira a templom, mint inkább a jövedelem átengedése fáj. Megtörtént az is, hogy némelyik pap ott hagyta a kisjövdelmű parochiát.²⁾

¹⁾ Ferdinánd levele követeihez Linczből 1646. júl. 6-kán. Eredeti orsz. lev.

²⁾ Klobusiczky júl. utólján irt levelében többek között ilyen panaszra fakad: »Nagyságod költ, fárad, eped, szerez liberum exercitium religionis, s így könnyen mennek el mellőle az emberek; haec omnia in

A míg ezek így folytak kint a vidéken, addig a tárgyalások folytatására hátramaradt követek is életjelt kívántak adni magokról.

Ugyanis júl. 26-kán, a fejedelmi követek azt a kérdést intézték ismét a császáriakhoz, mondják meg őszintén, vajjon ő felsége véglegesen határozott-e már a négy pontra vonatkozólag? vajjon köti-e magát ahhoz, hogy az eskületétel az országgyűlés előtt megtörténjék? Továbbá kíván-e ő felsége új biztosítékot a fejedelemtől a diploma megtartására? Végre, ha ezek függőben maradnának, vajjon a megegyezett pontok részleteiben kívánnak-e tovább tenni valamit?

E kérdésekre pontonként azt válaszolták: 1. hogy nekik semmiféle új resolútiójok nincs ő felségétől, nem is szükséges; de azt igenis óhajtja ő felsége, hogy az eskületétel még az országgyűlés előtt történjék meg; 2. hogy mivel a követek szóval és írásban már többször kijelentették a fejedelemnek abbéli készségét, hogy saját nevében hajlandó biztosítékot adni, ő felsége óhajtja, hogy a diplomára nézve új biztosíték nyújtassék; 3. hogy a megegyezett pontokra nézve igen is hajlandók lennének tovább is tenni valamit, ha az egri püspökség és káptalan tizedeire és a bécsi kereskedők kívánságára nézve meg tudnának egyezni.

A fejedelmi követek e feltételekre tagadó választ adtak. Aug. 2-kán pedig átadták nekik a fejedelem választát, mely még egyszer és utoljára fejt ki a többször említett négy pontra nézve elfoglalt álláspontját.¹⁾

Aug. 3-káról Hosszútóti, Törös és Aszalay követek már Tokajból értesítik a királyt, hogy reményökben a fejedelem engedékenységre vonatkozólag csalódtak. Daczára annak, hogy követei többször nyilatkoztak, hogy a fejedelem kész reversalist adni magáról arra nézve, hogy a végrehajtás után a hét vármegyével letéteti az esküt, most se reversalist nem

defectum. A hétát is meg kellene üttetni jó prédikátornak magának. Ebből is kitetszik, hogy csak zsiros konyha kell némelyiknek. *Szilágyi S.* Linczi béke. 487. l.

¹⁾ Finalis declaratio Commissariorum Illustrissimi celsiss. dni dni principis Transylvaniae super ultimari resolutione dominorum commissariorum caesareorum. *Szilágyi S.* Linczi béke okm. 493—495. l.

akar adni, sem az esküt nem akarja letéetni az országgyűlés megtartása előtt. Azt mondják, hogy az »effectuatis effectuan-dis« szavak alatt a fejedelem az országgyűlésieket is értette, az ő diplomájának záradéka szerint. Továbbá, hogy a reversalis adásnak és eskületételnek a vármegyék átadásakor kell megtörténni; addig tehát nem is kell sürgetni.

A császári követek ugyan világosan kimutatták, hogy a magyarázat helytelen, hogy az országgyűlésiek nem tartoznak oda, hanem csak a bizottságiak; és hogy ennél fogva az eskületétel nem balasztható az országgyűlésig; de a fejedelem nyakasan ragaszkodik saját nézetéhez, s attól eltérni nem akar. Ezt a követek nem tudták előbb, mert különben értesítették volna felőle ő felségét.

Azt is kijelentették a fejedelmi követek, hogy urok még az országgyűlés után sem akarja megengedni, hogy a hét vármegye, a vártisztek és városok reversalist adjanak, mert a nikolsburgi békekötésben is csak eskületételről, de nem reversalisról van szó. Nincs is arra példa, hogy azon békekötés szerint valaki köteleztetett volna reversalis adására. Igaz, hogy 1627-ben történt ilyes, de nem a nikolsburgi béke alapján, hanem későbbi időben követeltetett, az illetők szabadsága ellenére.

A Regécéért és Tokajért adandó összegek, valamint a jezsuitáknak leteendő ötezer forint kifizetését is az országgyűlés utáni időkre kívánja halasztani.

Abba beleegyezett a fejedelem, hogy ez a comissio ő felsége új határozatáig fenmaradjon, és hogy az ő követei addig Kassán, a királyiak pedig Eperjesen tartózkodjanak, és aztán egy közbeeső helyen — talán Somoson — összejőjjenek tanácskozássra.

A császári követek ily körülmények között azt írják, hogy ha ő felsége engedni akar a fejedelem nyakas kívánságának az esküre nézve — mire különben sem fektetnek nagy súlyt, mert ime Béthlen korában az eskü daczára is fellázadtak — nem látják be, miért kelljen nekik továbbra is ott maradniok. Hiszen azok, a melyekért itt tartózkodnak, a fejedelem szándéka szerint úgy is előfordulnak az országgyűlésen.

Jobbnak vélnék, ha a reájok haszontalanul fordított

költség a szendrői és más várak szegényeinek adatnék; mert az országgyűlés szerencsés befejezése után ismét összejöhethének az eskü átvételére. Minthogy azonban a fejedelem maga követeit szabadságolta, ők is elhatározták, hogy 5-kén indulnak Eperjesre. De hogy e felett a nép meg ne botránkozzék, azt üzenték a fejedelemnek, hogy úgy a megyéket, mint a városokat értesítse Eperjesre való távozásuk okairól.¹⁾

A fejedelem kemény magatartására nézve a császári követek általában rosszul voltak értesülve. Elfogultságuknál fogva jót nem is tételeztek fel a fejedelemről. Csak Törös birt objectiv szempontokra emelkedni, a ki aug. 4-ről sietve írja a királynak, hogy a fejedelem nyakasságának okát sikerült kéz alatt megtudnia egy előkelő bizalmas emberétől. Ugyanis bizonyos, hogy ő felségének ellenségei újra nem csak biztatták, hanem egyenesen felkérték a fejedelmet, hogy szakítson a királyljal. De a fejedelem azért megmaradt adott szava és hűsége mellett. Törös határozottan kifejezi abbéli nézetét, hogy e tekintetben nem lesz baj egész az országgyűlés végeig. Ha ott a sérelmek orvoslása körül nem fog teljesedni a fejedelem és hiveinek akarata, akkor majd meg lehet tudni, mit gondolnak.

Most a fejedelem, a vármegyék és szabad kir. városok követei már készülnek az országgyűlésre. Minden a németországi ügyek fejlődésétől függ. Ha ő felségének nem kedvez a szerencse, abból sok baj fog következni Magyarországon is...²⁾

Törösnek igaza volt. A fejedelem sok kísértésnek volt kitéve; de nem akart okot adni új háború kitörésére, míg az országgyűlés magatartásából meg nem győződik a béke fenntartásának lehetetlenségéről. Hogy nem sok reménye volt a jó eredményhez, az bizonyos. Ahhoz képest tette meg intézkedéseit a birtokában levő vármegyék területén. Jelszava volt: kibékülni a linezi pontok alapján, ha lehet; de megkísérelni a fegyver szerencsését is, ha kell.

Az országgyűlésre menő követek mind így voltak lelkesítve. Nem csináltak belőle titkot, hogy ha ő felsége a linezi

¹⁾ A követek jelentése Tokajból aug. 3-kán 1646. orsz. lev.

²⁾ Törös levele a királynak Tokajból aug. 4-kén 1646. Eredetie az orsz. levéltárban.

béke pontjait törvény által nem biztosíttatja, készek újra fegyverhez nyúlni.

Törös ezekről értesülvén, Eperjesen aug. 13-káról kelt levelében értesíté a királyt, hogy Rákóczy fejedelem magához hivatván a hét vármegyének Pozsonyba menő követeit, szigorúan meghagyta nekik, hogy ha a prágai koronázáshoz hasonló koronázás szándékoltatnék keresztül vitetni, abba semmiképen ne egyezzenek bele. Attól tartott, hogy ezek a dunáninneni és túli részek követeit is megfogják rontani, mit nézete szerint meg kellene akadályozni.

Más rossz híreket is közöl. Nevezetesen azt, hogy a fejedelem hatalma alatt levő vidéken titokban hadikészületek folynak. A körüljáró biztosok lázítják a vármegyéket. Ujonnau ismétli, hogy ha a jelenlegi országgyűlésen a birtokok és templomok visszaadása és a sérelmeknek ígért orvoslása meg nem történik, és esetleg ő felsége seregei megveretnek, — a háború okvetetlenül kitör. Különben a biztosok várják ő felségének határozatát a fejedelem utolsó resolútiójára.¹⁾

A várt resolútio azonban késett egész a hó végeig. Ekkor aug. 30-kán már Bécsből érkezett válasz a követek aug. 3-ki tudósítására. Ő felsége nem hiszi, hogy a fejedelem a mostani commissio ügyében az országgyűlésen is a diploma szerint akarjon eljárni. Ő ugyan óhajtott volna, hogy a commissio az országgyűlés előtt mindent elvégezett volna; de mivel már néhány nap mulva a rendek együtt lesznek, azokkal kíván tanácskozni a további teendők felett. És minthogy követeinek jelenlétére az országgyűlésen szükség lesz, beleegyezett, hogy Eperjest elhagyván, Pozsonyba siessenek. Nehogy azonban távozásuk által okot adjanak a tárgyalások megszüntetésére, helyettük oda rendelte Tassy Gáspárt és Mozdóssy Imrét azon utasítással, hogy siessenek Eperjesre, és a még ott levő követektől vegyék át a további utasításokat. Erről értesítsék a fejedelem követeit; s mindaddig ne mozduljanak Eperjesről, míg a nevezett helyettesek ott nem lesznek.²⁾

¹⁾ Datum in Eperjes die 13. Aug. 1646. Joannes Törös. Orsz. lev.

²⁾ Ferdinánd levele követeihez Bécsből aug. 30. 1646. Ugyanakkor kelt a Tassyhoz és Mozdóssyhoz írt levél. Mind a kettőnek eredetie az orsz. levéltárban.

Tassy Gáspár és Mozdóssy Imre szeptember 10-kén már elfoglalták helyeiket; átvették elődeiktől az informatiókat, azon pontokra nézve, melyek még függőben maradtak. Ilyenek voltak:

1. az erdélyi rendeknek a hét vármegyére vonatkozó reversalisa;
2. a hét vármegye eskületétele és reversalisa;
3. ő felsége híveinek, kik a hét vármegyén kívül laknak, reversalisok visszaadása;
4. az egri püspökség tizede és az egri káptalan negyede;
5. a kath. vallás szabad gyakorlata Kassán, a jezsuitáknak és más egyháziaknak szabad bejárásával;
6. a kassai levéltár leltározása és megvizsgálása;
7. Sztropko, Palocsa, Boldogkő, Kékkő és Csicsva várak ágyúinak és hadi készleteinek visszaállítása;
8. a jezsuita atyák tokaji Barátságállója;
9. a bécsi kereskedők kielégítése.¹⁾

Ezzel a tokaji tanácskozmányok véget értek. Következtek az országgyűlési viták, melyeknek lezajlása után a végrehajtás feletti tárgyalások fonala ismét fölvetetett Eperjesen.

¹⁾ Puneta Commissionis a parte principis ineffectuata. Szilágyi S. Linczi béke 330. l.